

॥ णमोस्तु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स ॥

पूज्यपाद, आगमज्योतिर्धर, ध्यानस्थ स्व० आगमोद्धारक,
सूरिवरश्रीज्ये श्रीनदिसूत्रचूणि गाथाधारे झरवेली
स्वप्रतिष्ठावडे तैयार करेल श्रीआगमपुरुषना
महिमाने समजवा उपयोगी

श्री आगमपुरुषनं रहस्य

॥ आगमपर्यालोचनप्राणः आगमोपजीवी श्रमणः

卐 आमण्यसारमवामोति ॥ 卐

प्रकाशक —

शाह आबुलाल सकरयह टोपीवाणा

मन्त्री—श्री गोडीण जैन मित्र

पायधुनी, सुभा

वीर नि स २४८०

मूल्य

पिकम स २०१०

~~२०१०~~

प्रथमावृत्ति प्रत ५००

ઉદ્ધાર આર્થિક સહાયકોની

શુભ નામાવહિ

૩૧

૭૫ શેઠ વાડીલાલ દૌલતરામ હસ્તે મૂલચંદભાઈ	મુ બધ
૫૦ ભીખીબહેન ઠક્તુરચંદ ન્યાલચંદ	"
૫૦ શેઠ બાપુલાલ રામચંદ	"
૩૫ શ્રી ગુજરાતી જૈન મંડલ	નાગપુર
૨૫ શેઠ જેશિંગલાલ રતનચંદ હસ્તે મુશીલાબહેન	મુ બધ
૨૫ શેઠ ગિરધરલાલ જીવણલાલ	"
૨૫ શેઠ બાવચંદ રામજી દૂધવાળા	"
૨૫ શેઠ કલ્યાણજી વીરપાલ મહેતા	"
૨૫ શેઠ ઇશ્વરલાલ વાડીલાલ	"
૨૫ શેઠ કાતિલાલ મોહનલાલ	"
૨૫ શેઠ સકરચંદ અમથાલાલ	
હસ્તે બાબુલાલ ટોપીવાળા	"
૨૫ શેઠ ભીખાચંદ લલ્લુચંદ હસ્તે ગજરાબહેન	"

पञ्चमागध्य आगभावता आगभसभ्राद् यन्नुत सृष्टिपुत्रो ह
ध्यानस्थस्वर्गतायार्थदेव श्रीआनन्दसागरसूरीधरश्च भ

आगभसभ्राद् यन्नुत सृष्टिपुत्रो ह
ध्यानस्थस्वर्गतायार्थदेव श्रीआनन्दसागरसूरीधरश्च भ

शैलणेशप्रबोद्धारमतिमतिभरादागमोद्धारदक्ष,
सिद्धार्द्रो सूर्यपुर्या वरभवनकर शैलताम्रागमस्य ।
मृत्युञ्जेतारमुच्चैर्निजतनुजहनाद्वयानमुद्राममार्धो,
सिद्धान्तोक्तौ सुधीर नुत भविकजना मागगनद खरिम् ॥

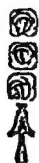
भवान्य प्रेम,
नागपुत्र

સ્મરણાંજલિ

પરમપાવન-વિશ્વવત્સલ-કરુણામૂર્તિ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માના
 શાસનના અણુમોલ નિધાનસમ-અતિગભીર-રહસ્યાર્થપૂર્ણ-
 શ્રી શ્રુતજ્ઞાનના પવિત્ર નિર્ઝરસ્વરૂપ
 વર્તમાનકાલીન પિસ્તાલીશ આગમોના
 તલસ્પર્શી-તત્ત્વદર્શી અને અતિનિપુણ મનનાત્મક અભ્યાસ
 અને રહસ્યદ્વારા જોઓના હેહનો અણુઓઅણુ શ્રુતજ્ઞાનના
 પવિત્ર રણકારથી ગુણ ઉઠેલ-

તે

પ્રાત સ્મરણીય સુગૃહીતનામધેય આગમોદ્ધારક
 આગમાવતાર-આગમસત્રા ૬
 ધ્યાનસ્થસ્વર્ગત
 આચાર્યશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની
 પરમપુનિત આગમઉપાસના
 આદિ અનેક શ્રુતાબ્યુચિષ્ઠિતિ-
 ચોષક કાર્યોનું
 આ ક્ષણે
 ભાવપૂર્ણ સ્મરણ કરી
 માગી જાતને ધન્ય-કૃતાર્થ માનુ છું.
 લિં
 સ્મરણકારી અભયની
 ભૂરિ વદના

૬....૮....૧૦....૧૨....૧૪....૧૬....૧૮....૨૦....૨૨....૨૪....૨૬....૨૮....૩૦....૩૨....૩૪....૩૬....૩૮....૪૦....૪૨....૪૪....૪૬....૪૮....૫૦....૫૨....૫૪....૫૬....૫૮....૬૦....૬૨....૬૪....૬૬....૬૮....૭૦....૭૨....૭૪....૭૬....૭૮....૮૦....૮૨....૮૪....૮૬....૮૮....૯૦....૯૨....૯૪....૯૬....૯૮....૧૦૦....

વિશ્વવત્સલ-પરમકરુણામૂર્તિ જે શાસ્ત્રકાર ભગવતોના ગભીર
વચનોને જેઓએ સરલ-સુયોગ્ય ભાષામાં ઉપસ્થિત
કરી મારા જેવા અદ્વૈત પામર દુર્બોધ આત્માને
પણુ શ્રીઆગમપુરુષ જેવા ગહન શાસ્ત્રીય
પદાર્થના ચત્કિચિત્ત સ્વરૂપને સમજવા
ભાગ્યશાલી બનાવેલ છે-

તે સમર્થ શ્રુતધર અનેક પૂર્વાચાર્ય ભગવતોના
સુભાગ-ઉપકારના પુનિત-સ્મરણપૂર્વક

શ્રીઆગમપુરુષ જેવા શાસ્ત્રીય-અદ્વૈત પદાર્થને વર્તમાન
જૈન-જગત સામે પ્રથમ વાર ઉપસ્થિત કરનાર આગમ-
જ્યોતિર્ધર ધ્યાનસ્થ અવ પૂ. આગમોદ્ધારકશ્રીના
દિવ્ય શ્રુતજ્ઞાનના વારસાને બાળવી રાખી
અનેક ભવ્યાત્માઓને વિષમ ભવભયના

.....સ.....મ.....પં.....જી.....

પાશભાથી બચાવવાના પુનિત કાર્ય
કરવા સાથે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષરૂપે
શ્રીઆગમપુરુષ જેવા
ગહન શાસ્ત્રીય વિષયના વિવેચન
માટે મને પૂર્ણ ઉત્સાહિત કરેલ છે

— તે —

આગમસમ્રાટ્ પૂં આગમોદ્ધારકશ્રીના પદ્મવિભૂષણ
મૂળીનરેશભોધક શાતભૂર્તિ
ગરછાધિપતિ આ. શ્રી માણેકસાગરસૂરીશ્વરશ્રીના
પુનિત કરકમલોભાં
કૃતજ્ઞતાપૂર્ણ નતમસ્તકે
આ લઘુ પુસ્તકનું

સા.....દ.....ર.....સ.....મ.....પં.....જી.....

પૂ. આગમપ્રજ્ઞશિરોમણિ ધ્યાનસ્થસ્વર્ગત આચાર્યદેવ

શ્રી આગમોદ્ધારકદેવશ્રી રચિત

આધ્યાત્મિક પદ

ચિદાનંદ નિંદ કયા સોયા, તૂને નિજ રૂપ સમ ખોયા,
ઉઠો નિજ-રૂપ સંભારો, વિષય-જાણી સમ હારો ચિ ૧

જગતમે કેા નહિં તેરા, જિસે તુ માનતા મેરા,
યૌવન ધન નાર પરિવારા, તડિત્ જિમ રેન ઉજિયારા ચિ ૨

એકલો જગતમે આયો, ન સાથી સગ કેા લાયો,
રચી દિન ચારકી બાણ, મસીદે રહી ગયે કાણ ચિ ૩

સુપન જાગલ જગ જાની, ગહી નિજ રૂપ ચિત્ત ઠાની,
છિનક ભ શુર દુઃખખાણી, લાગ્યો અણી ઠાલ જયુ પાની ચિ ૪

હ સ તુ માનસરવાસી, વસ્યો પરદેશ દુખરાશિ,
તજ્યો વિભાવ જગપાશી, આનંદ ચિત્ત ધાર સુખરાગિ ચિ ૫

॥ श्रीगङ्गेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

સંપાદકીય વક્તવ્ય

અતુલ-પ્રભાવી શ્રીદેવગુરુની કૃપા અને ધ્યાનસ્થ-સ્વર્ગત શ્રીઆગમોદ્ધારકદેવશ્રીના પુનિત પ્રતાપે શાસ્ત્રાભ્યાસી વિદ્વજ્જનો સમક્ષ 'શ્રીઆગમપુરુષ' જેવા શાસ્ત્રીય-ગહન વિષયના આ લઘુ પુસ્તકને યથામતિ-યથાશક્તિ સંપાદિત કરી રજૂ કરતા અવર્ણનીય હર્ષની લાગણીઓ અનુભવાય છે

ખરેખર નાનકડા ખીજભાથી ઘટાહાર વડના ઝાડની ઉત્પત્તિ ની જેમ પ્રારંભકાલે નહિ ધારેલ અને કાર્યક્ષમશક્તિના અભાવે અટપટી આવી પડતી અનેક વિસ વાહી પરિસ્થિતિઓમાથી પસાર થઈ તૈયાર થયેલુ આ સંપાદનકાર્ય મહાધુરધર વિદ્વાનોના મૌલિક સર્જનોની અપેક્ષાએ તો સામાન્ય કક્ષામા જ આવે, છતાં મારી પોતાની શક્તિ અને સાધનસામગ્રીના વિચારની અપેક્ષાએ મહાભગીરથ કાર્ય પાર પાડ્યાનો આત્મસંતોષ અનુભવાય છે, કે જેમા મારી પોતાની શક્તિઓને ફાળે આવતી જવાબદારી કરતા પરમકરુણાસાગર પ્રાત સ્મરણીય શ્રીદેવ-ગુરુઓની કૃપાને જ ફાળે ગયેલી જવાબદારી મને પ્રધાન કારણ જણાય છે.

કે જેણે—વિ સ ૨૦૦૬ ના શ્રીઆદીશ્વર ધર્મશાલા (પાયધુની) મુખર્ષના ચાતુર્માસ દરમ્યાન 'પૂ. ગુરુદેવશ્રી-

ના સદુપદેશથી અસાઠ સુદ ૨ થી શ્રી ગોડીજીના દહેરા-
સરે ચાહુ થયેલ શ્રી પિસ્તાલીશ આગમના તપની આરા-
ધના કરનારા (૨૨૫) ભવ્યાત્માઓને એકેક આગમનું સ્વરૂપ
પૂ. પં. શ્રી રૂપવિજયજી મ. કૃત પીસ્તાલીશ આગમની
પૂજાની ઢાલના આધારે સમજાવતા પરમતારક પૂ. આગમો-
દ્ધારકશ્રીએ વારસામા આપેલ અભૂતપૂર્વ શ્રી આગમપુરુષના
દિવ્ય વારસાની ઝોળખાણ કરાવવાની સ્ફુરણા પ્રકટાવી અને
તપની આરાધનાની વ્યવસ્થા સાચવનાર શ્રી ગોડીજી જૈન
મિત્રમહાલના માનદ સેક્રેટરી શાહ બાબુલાલ સકરચદ
ટોપીવાળા અને શ્રી સિદ્ધચંક સમાજના મત્રી શાહ
કાંતિલાલ મોહનલાલની શુભ પ્રેરણાથી શ્રી ગોડીજી જૈન
દેરાસરના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી શેઠ પાનાચદ રૂપચદ ઝવેરી-
ના માનસમા શ્રી ગોડીજી મ ની પેઢી તરફથી શ્રી આગમ-
પુરુષનું ભવ્ય તૈલચિત્ર ણનાવવાની ઇચ્છા પ્રકટાવી.

પરિણામે પ્રખ્યાત ચિત્રકાર શ્રી ગોકુલદાસ કાપડિયા-
ની કલાપૂર્ણ કલમે ૩૪૬ કુટના વિલાયતી કેનવાસ ઉપર
ભવ્ય કલાત્મક ચિત્ર તૈયાર થયું (કે જે આ પુસ્તકમા (પા
૧ ઉપર) છપાયેલ છે) જેના પ્રથમ દર્શન મુખઈની જનતા
એ સવત્સરીના પવિત્ર દિવસે શેઠ અમરચદ કેલ્યાણજીની
વાડીમાં કર્યા.

તે વખતે ભાવુક લોકોએ આ નવીન-અદ્ભુત વસ્તુને
નિહાળી પ્રબલ જિજ્ઞાસા દર્શાવેલી કે- ‘ આનું રહસ્ય શું ? ’
વગેરે તેથી તે જિજ્ઞાસાને મતોષવા બાદરવા શુદ્ધ ૧૦ દિને

લાલવાડી(પરેલ)ના જૈન ઉપાશ્રયમા પૂં આં શ્રી વિજય
અમૃતસૂરીશ્વરજી મંની અધ્યક્ષતામા એક વ્યાખ્યાન યોજાયેલ
જે વખતે વઢવાણુનિવાસી ધર્મપ્રેમી શેઠ રતિલાલ
જીવણુલાલે(હાલ માટુગા) એકવીશ મણમા શ્રી આગમપુરુષના
તે ચિત્રને ખુલ્લુ મૂકી વાસક્ષેપ-પૂજનનો લાભ લીધેલ

તેવી જ રીતે મુળધંની અગ્રગણ્ય અગ્યાર સસ્થાઓ તરફથી
શ્રીનમિનાથજી ઉપાશ્રયના વિશાલ વ્યાખ્યાન હાલમા પૂં
પૂં શ્રી ભદ્રકરવિજયજી મં પૂં પૂં શ્રી રામવિજયજી
મં પૂં પૂં શ્રી ધુરધરવિજયજી મં તથા પૂં ગુરુ-
દેવ શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવરશ્રીની અધ્યક્ષતામા આસો
વઠ ૩ રવિવારે ૬ થી ૧૧ 'શ્રી આગમપુરુષનું' રહસ્ય '
વિષય ઉપર જાહેર પ્રવચન થયેલુ, જેમા હજારોની સંખ્યામા
જનતાએ લાભ લીધેલ આ પ્રસંગે પણ પાટણના ધર્મપ્રેમી
શેઠ નગીનદાસ કરમચંદ સઘવી(હાલ અધેરી)એ
પ્રથમ વાસક્ષેપપૂજનો લાભ લીધેલ.

આ રીતે વ્યાખ્યાનો દ્વારા જનતા શ્રી આગમપુરુષના
રહસ્યને ઠઈક સમજવા લાગેલ, છતા કેટલાક તરવજિજ્ઞાસુ-
ઓની માગણી આ વિષયના લઘુ પુસ્તક સંગ્રહે ચાલુ હતી,
તે પ્રસંગે અનુકૂલતા બરાબર ન હોવાથી ભવિષ્યમા આ કામ
માટે વિચાર રાખેલો ખરો

પણ મુળધંથી વિહાર કરી મુલુંડમા આવ્યા, ત્યાં સ્વં
સાધ્વીશ્રી તિલકશ્રીજીના સમુદાયના સાધ્વીશ્રી સુરપ્રભા-
શ્રીજીએ આગમપુરુષના ચિત્રને જોઈ તેના રહસ્યની જિજ્ઞાસા

કરી, તે વખતે સાધ્વીજીઓ અને પોસાતી બાઈઓ-બહેનોને બેથી અઢી કલાક સમજાવેલ, જે સાબળી સ્વં તિલકશ્રીજી મં ની આવતી(પોં વદ ૧૧)ની પ્રથમ સ્વર્ગતિથિદિને બહાર પડનારા પુસ્તકમા શ્રી આગમપુરુષનું ચિત્ર મૂકવાની સાધ્વી સુરપ્રભાશ્રીજીએ સંમતિ માગી, સાથે જ તેના રહ-સ્યને સમજાવનાર થોડુંક લખાણ લખી આપવા વિનતી કરી.

તેમની જિજ્ઞાસા અને ગુણાનુરાગપૂર્ણ સાગ્રહ વિશ્વસિને માન આપીને જ લખવા માટે કલમ ઉઠાવી તે વખતે આટલું બધું વિવેચન થવાની કલ્પના ન હતી.

પણ દેવગુરુની અસીમ કૃપા અને પૂં તારક આગમો-હારકદેવશ્રીના પુનિત પ્રતાપના બલે જ આટલું લખવા સમર્થ થયો છું. અને આ બધામા સાધ્વીશ્રી સુરપ્રભાશ્રી-નો શાસ્ત્રીય પદાર્થો તરફનો પ્રેમ અને ગુણાનુરાગ જ પ્રધાન હેતુભૂત છે.

જગતમા જોવાય છે કે, નિમિત્ત વિના પ્રબલ ઉપાદાન પણ કાર્યાક્ષમ થઈ પડ્યું રહે છે તેમ સાધ્વી સુરપ્રભાશ્રીજીની પ્રેરણા ન મળી હોત તો આ શાસ્ત્રીય વિષય ઉપર આવું લખાણ સંભવિત ન હતું.

આ ઉપરાંત આ કાર્યમા અનેક ધર્મપ્રેમી પુણ્યાત્માઓની શુભ પ્રેરણા અને સહયોગની સહકારિતા સાપડી છે. જેમા પણ મુખ્યતઃ પરમ તારક તપસ્વી પૂ. ગુરુદેવશ્રી ધર્મસા-ગરજી મ. નો જેટલો ઉપકાર કે આભાર માનુ તેટલો ઓછો છે, જેઓની અસીમ કૃપા અને યોગ્ય દોરવણી હેઠલ જ આવા

પવિત્ર કાર્યથી મારું જીવન ધન્ય બનવા પામ્યું છે. તેમજ પૂ. મુનિરત્નશ્રી ગુણસાગરજી મ. (જેઓએ પુસ્તકની સર્વાંગસુદરતા માટે જરૂરી સાહિત્ય પૂરું પાડ્યું છે) પૂ. આગમોદ્ધારકદેવશ્રીના ઉપસ પદ્મપ્રાપ્ત અંતેવાસી વિદ્વાન્ મુનિરાજ શ્રી કેન્દ્રનવિજયજી મ. (જેઓએ અવારનવાર પત્ર દ્વારા અને રૂબરૂ શ્રી આગમપુરુષ જેવા ગહન શાસ્ત્રીય તત્ત્વની અનેક જૂથો અને વિવિધ માર્ગદર્શન આપવા કૃપા દાખવી છે) પૂ. ક્ષેમકરસાગરજી મ. (જેઓએ પ્રૂફ સંશોધન-ભાષાકીય અશુદ્ધિઓ વિગેરેનું પરિમાર્જન તેમજ અપ્રસિદ્ધ તાત્ત્વિક પ્રશ્નોત્તરમાના આગમપુરુષ સંબંધી પ્રશ્નો શોધી કાઢેલા, પૂ. સૂર્યોદયસાગરજી મ. (જેઓએ વિવિધ સૂચનો કરેલ છે) તથા પૂ. શશિપ્રભસાગરજી મ. (જેઓએ પૂ. આગમોદ્ધારકશ્રી રચિત શ્રી અંગપુરુષપંચવિશતિકાની પ્રેસકોપી કરી આપેલ) વગેરે પુણ્યાત્માઓના ધર્મપ્રેમભર્યા સહકાર બદલ પુનઃ પુનઃ આભાર માનું છું

તેવી જ રીતે આ વિષયને સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી છણવા માટે જરૂરી તત્ત્વોની સામગ્રી એકઠી કરવા માટે તત્ત્વપ્રેમી શાહ રતિલાલ મૂલચંદ બાવનગરવાળા(હાલ મુંબઈ)ને અને પુસ્તકના પ્રકાશનમા સંપૂર્ણ પ્રેરણા આપનારા ધર્મપ્રેમી શાહ બાબુભાઈ ટોપીવાળા અને શાહ કાંતિલાલ મોહનલાલ વગેરે સદ્ગૃહસ્થોના પુનિત ધર્મપ્રેમની પણ સાદર નોંધ લેવી જરૂરી છે

છેવટે, આ પુસ્તિકામા પૂ. આગમોદ્ધારકદેવશ્રીએ વર્ત.

માન જૈન જગત સામે શ્રુતજ્ઞાન-સાગરમાથી તારવીને રજૂ કરેલ શ્રી આગમપુરુષના ભગ્ય વારસાનો પરિચય કરાવવા યથાશક્તિ પ્રયાસ કર્યો છે મારા ધારવા પ્રમાણે આ વિષયનું આ પ્રથમ જ પુસ્તક છે, પ્રયાસની સારાસારતા વિદ્વાનો તારવી શકે પણ આમા જેટલું સારું છે તે બધું શાસ્ત્રકાર ભગવંતો ના ગ્રથોમાનું છે, મારું આમા કંઈ પણ નથી મેં તેા ફક્ત યથામતિ વિષયાનુરૂપ સંકલન કર્યું છે. બનતા પ્રયાસે સંકલનમા વિસવાદિતા રહેવા ન પામે તેનું સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખ્યું છે.

છતા જ્ઞાનાવરણીય ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાથી કંઈ પણ શાસ્ત્ર-સામાચારી વિરુદ્ધ લખાયું હોય તે બદલ ત્રિવિધે સકલ સઘ સમક્ષ મિથ્યાદુષ્કૃત દર્ઢ હું અને અજલિબદ્ધ નમ્ર પ્રાર્થના છે કે-સ્ખલનો મને સૂચિત કરી મારી વિપર્યાસબુદ્ધિ કે મતિમદતાના કારણે થતી શાસ્ત્રકાર ભગવંતોના વચનોની અવગણનાના અબળણતા થઈ જતા પાપમાથી બચાવે

આ પુસ્તિકાના પઠન મનનથી પુણ્યાત્માઓ પરમતારક શ્રુત જ્ઞાનના પવિત્ર મહિમાને પિછાણી તેના તરફ શુણ્યાનુરાગ કેળવી જીવનને વિશુદ્ધિના પથે ધપાવે એજ અતિમ શુભાભિલાષા

વીર નિ મ ૨૪૮૦ વિક્રમ સ ૨૦૧૦
 શ્રાવણ સુદ ૮ શુક્રવાર
 શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રભુ નિર્વાણ કલ્યાણકદિન
 ધાડીવાલ જૈન ધર્મશાળા
 ભાજમડી-ઇતવારી, નાગપુર-૨

લી૦
 શ્રમણસધમેવક
 પૂ. શ્રી ધર્મસાગર ગણિવર
 ચરણોપાસક
 મુનિ અભયસાગર

પૂર્તિ (સ પાઠકીય વક્તવ્ય)

શ્રીઆગમપુરુષ જેવા ગહન અર્થગંભીર શાસ્ત્રીય વિષયના અદ્વૈતા સ્વરૂપને વ્યક્ત કરવાની જિજ્ઞાસાને ચિત્રરૂપે મૂર્તસ્વરૂપ આપવા માટે મારી પોતાની સીમિત અદ્વૈત શક્તિઓમા પૂ પ્રૌઢપ્રતાપી પૂ આ. શ્રીવિજયનેમિસૂરોશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન સાહિત્યવિલાસી પૂ. આ. શ્રીવિજયઅમૃતસૂરોશ્વરજી મ ના ઉદ્ઘાત-મધુર-પ્રેતસાહક-પ્રેરણાદાયી વચનો અને તેઓશ્રીના શિષ્યરત્ન કર્મચયાદિ-સૂક્ષ્મવિચારનિપુણ પૂ પં. શ્રીરામવિજયજી મહારાજની હાર્દિક લાગણીભરી મારા આ કાર્ય પ્રત્યેની મમતા (જેના લીધે પોતે પંન્યાસ તથા એક આખે ઓછુ દેખાવાની પરિસ્થિતિમા પણ માણસ લઈને સેન્ડ-હૃટ રોડથી પાયધુની-આદીશ્વર ધર્મશાળામા મારી પાસે (સામે પગલે ચાલીને) આવી શ્રીઆગમપુરુષ સંબંધી પોતાની શુક્તિપૂર્ણ તર્કબદ્ધ દલીલો ઠાલવતા, જેમાથી મને ઘણી કાચી સામગ્રી મળતી તથા પૂન્યશ્રીએ લોકલોચ્ય ચાહુ દેશીમા પાત્ર સ્તવનો બનાવી આપવાની કૃપા દાખવી) તેમજ તર્કશાસ્ત્રના પ્રકાંઠ વિદ્વાન્ સાહિત્યશિરોમણિ પૂ વિદ્વદ્વ્યં પંન્યાસશ્રી ધુરન્ધરવિજયજી મહારાજશ્રીનો અનહદ ધર્મપ્રેમનો સુમધુર સુમેળ (તેઓશ્રીએ કલાકોના કલાકો મારી સાથે આ સંબંધી શાસ્ત્રીય ચર્ચા અને ચિત્રને સર્વાંગસુંદર બનાવવા પૂરતી કાળજી સેવીને શ્રુતજ્ઞાનની અપૂર્વમક્તિ દર્શાવેલી) બનવા પામ્યો છે ત્યારે જ આ ભગીરથ કાર્યમા ચતુર્કિંચિત્ માનસિક સંતોષ વ્યક્ત કરનારી સફળતા મળી દેખાય છે. આ જ સુજબ બીજા પણ જે જે મહાનુભાવોએ મારા આ કાર્યમા સહાયતા કરી ધર્મપ્રેમ દાખવ્યો છે તે બધાની સાદર નોધ લઉં છું.

વિ....ચા....ર....પુ....ષ્પો

“ માણસના અંતરમાં વસી રહેલા ક્રોધ અને ધિક્કારને ભેગા કરીએ તો ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં દુનિયા નાશ પામે, એ ભેગા નથી થતા તેથી જ વ્યવહાર ચાલે છે.

દુન્યવી ડહાપણના પુસ્તકમાં એકનો આંકડો જ નથી એટલે તો એ ડહાપણ સદાકાલ ડહોલાયેલું જ હોય છે, ‘ મેં ત્રણ વખત કયું’ કે પાચ વખત કયું’ આ જાતનું ‘ મહં’ થતું જ હોય છે, અને આ રસ્તે ડહાપણના નામે અજ્ઞાન જ બહાર આવતું હોય છે.

ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે કે-પાયાની દૃઢતા વિનાની ઈમારત દેખાવડી-ભવ્ય છતાં પરિણામે મહાનર્થકારી નિવડે છે, તેથી “ દંસણમૂલો ઘમ્મો ” સૂત્ર જીવનમાથી જેટલે અંશે વિસરાય કે અવગણાય તેટલે અંશે જણાતી વ્યાવહારિક મહાન્ સિદ્ધિઓ પણ ભાવિમાં રૂના પોલની પેઠે અચાનક ઊડી જઈ અવનતિના મહાન્ ગર્તામાં જીવનને ધકેલનારી નિવડે છે. ”

॥ जिनाङ्गा परमो धर्मः ॥

प्रकाशकीय निवेदन

અમને આજે આ પવિત્ર પુસ્તક પ્રકાશિત કરતાં અત્યંત આનંદ થાય છે, એટલું જ નહિ પણ અમે અમારા અહોભાગ્ય માનીએ છીએ કે ધર્મક્રિયાઓ-તપસ્યાઓ વગેરેની આરાધના કરવા-કરાવવાના પુનિત કાર્યો કરવાના હેતુસર સ્થપાયેલ અમારા મહાને આજે પરમતારક પવિત્ર શ્રુતજ્ઞાનના અદ્ભુત અલૌકિક રહસ્યને સમજાવનારા ‘શ્રી આગમપુરુષ’ જેવી શાસ્ત્રીય વસ્તુના રહસ્યને સમજાવનારા પુસ્તકનું પ્રકાશન કરવાનો સુઅવસર સાપડ્યો છે

જૈનશાસને અનેક પ્રકારની વિષમતાઓથી ભરપૂર પણ પચમકાલમા લબ્યાત્માઓને તરણુતારણુદાર તરીકે વીતરાગપ્રભુત્વં બિબ અને શ્રુતજ્ઞાનને જણાવેલ છે-કે જે પૂ. જિનવિજયજી મં ૦ કૃત શ્રી મહાવીરપ્રભુ રતવનમા સાલળીએ છીએ કે—

“ જિન કેવળી પૂરવધર વિરહે, રૂષિસમ પચમ કાળજી;
તેહડું ઝેર નિવારણ મણિસમ, તુજ આગમ તુજ બિબજી
—વીર જિણુદ જગત્ ઉપગારી ૦ ”

આજ પ્રમાણે પૂ. શ્રી વીરવિજયજી મ. પણ શ્રી અંતરાયકર્મની પૂજા(હા. ૭ ગા. ૫)મા જણાવે છે કે—

“ વિષમકાલ જિનબિબ જિનાગમ,
લવિયણુકે આધારા—જિણુદ તોરી ૦ ”

આ બધા ઉપરથી સમજાય છે કે-લઘ્યાત્માઓને કલ્યાણ-
માર્ગે સંચરવા માટે શ્રુતજ્ઞાન અત્યુપયોગી છે, તેથી આ પુસ્તકમા
તેના અત્યદ્વલુત મહિમાને સમજાવનાર શ્રીઆગમપુરુષની
શાસ્ત્રીય ઉપમાના રહસ્યની શાસ્ત્રાધારે વિવેચના કરી છે.

પૂ મહારાજશ્રીએ ચાલુ વિહાર અને બીજા અનેક કાર્યો-
નાથી સમય કાઢીને પણ આ પુસ્તકનું આલેખન કરવા જે
કૃપા દર્શાવી છે, તે બદલ અમે ભૂરિ અનુમોદના કરીએ છીએ.

વળી આ પુસ્તકમા સુરતના આગમમંદિરના આગમપુરુષનો
ખ્લોક છાપવા આપવા માટે પૂ મુનિરાજ શ્રી ગુણુસાગરજી મ.-
નો, પૂ. આગમોદ્ધારકદેવશ્રીના શ્રીકલર ખ્લોક છાપી આપવા
માટે શ્રી આગમોદ્ધારક સંસ્થાનો તથા પુસ્તકમા ચચાચિલ
ગહન વિષયને પણ સુરમ્ય શાસ્ત્રીય ગવેષણા પૂર્ણદષ્ટિએ સુદર
રીતે આલેખી 'આમુખ' લખી આપનાર સુરતના ધર્મપ્રેમી
પ્રોફેસર શ્રી હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા મ. (સુખંધ અને
સુરતની કાલેજના ગણિત અને અર્ધમાગધીના પ્રાધ્યાપક)ના
ધર્મપ્રેમ અને પુનિત સહકારની લાવલરી નોધ લઉં છું

પુસ્તિકાના પ્રકાશનની સુંદરતા, શુદ્ધ છપાઈ વગેરે માટે
પૂરતું ધ્યાન આપવા છતાં છદ્મસ્થસુલભ રહી ગયેલી ક્ષતિયો
બદલ ક્ષમા પ્રાર્થુ છું. અને પૂ મહારાજશ્રીએ શ્રુતજ્ઞાનના
પવિત્ર માહાત્મ્યને ઓળખાવવાના જે શુભ આશયથી આ લખાણ
કયું છે, તે આશયને વાચકો સફલ બનાવે એ શુભેચ્છા.

વીરન સ. ૨૪૮૦ વિ સ ૨૦૧૦
આવણ સુદ ૩ રવિવાર
રિક્ષાધનરી બિહારી ધનજી રટ્ટી
૨-અગિયારીસેન મુખ્ય ૩

લી. શ્રી સધસેવક
શાહ બાબુલાલ સકરચંદ
ટાપીવાળા
માનદમત્રી-શ્રીગોડીજ જેનામત્રમડલ

વિ....પ....યા....નુ....ઠ....મ

શ્રી આગમપુરુષનું રહસ્ય ...	..પા ૧ થી ૭૦
શ્રી તીર્થંકરોની ઉપકારિતા .	.. ૧
શ્રુતજ્ઞાનનો મહિમા .	.. ૨
શ્રુતના મહિમાને સૂચવનારી કેટલીક ઉપમાઓ .	... ૩-૫
શ્રુતને અપાતી પિટકની ઉપમા અને તેના શાસ્ત્રપાઠો .	.. ૬
શ્રી આગમપુરુષની ઉપમા અંગેના ૨૯ શાસ્ત્રપાઠો .	.. ૭-૧૦
શ્રી આગમપુરુષની ઉપમાની મહત્તા ..	.. ૧૦-૧૨
વર્તમાનકાલે શ્રી આગમપુરુષના ચિત્રોનો ચયેલો ઉદ્ભવ .	.. ૧૨-૧૫
પુરુષના તે તે અંગો સાથે દ્વાદશાંગીના સૂત્રોની તુલના ...	.. ૧૬
શરીરના અંગો સાથે બાર અંગોની સરખામણીનું રહસ્ય .	.. ૧૭-૩૩
'દષ્ટિવાદ'ની મહત્તા અને વ્યુત્પત્તિ ..	.. ૩૩-૩૫
સકલ જિનશાસને પોતાનામાં સમાવી લેવા રૂપે	
'દષ્ટિવાદ'ની મહત્તા ..	.. ૩૬-૩૮
'દ્વાદશાંગી' શબ્દનું રહસ્ય ..	.. ૩૬-૩૮
દ્વાદશાંગી'ના બારે સૂત્રોના પૂર્વાપરલાવકમનું અપૂર્વ રહસ્ય	.. ૩૮-૪૨
પુરુષના તે તે અંગોની કાર્યસાધકતા આધારે આગમપુરુષની સમુચ્ચયદષ્ટિએ વિચારણા .	.. ૪૨-૪૬
પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં આપેલ શ્રી આગમપુરુષના ચિત્રમા ૪૫	
આગમોની સકલનાનું રહસ્ય .	.. ૪૬-૪૭
મુખપના શ્રી આગમપુરુષના ચિત્રનું સામાન્ય દર્શન	.. ૫૩-૫૪
ચિત્રમા નીચે દેખાતા ક્રમઘનું રહસ્ય .	... ૫૪-૫૮

કમલના નાલનુ રહસ્ય	.	...	.	૫૮-૫૯
સરોવરનુ રહસ્ય	...	...	.	૫૯-૬૦
અતમુંદૂર્ત્તમાં થતી હાદ્યાગીની રચનાની સંગતિ માટે સચોટ				
દલીલ	...	...	...	૬૦-૬૫
ચિત્રની પૃથ્થૂમિકામા રહેલ ગિગતા સૂચનુ રહસ્ય			..	૬૫-૬૬
શ્રી આગમપુરુષના કટિભાગે રહેલ કટિપદ્મ અને રાજમુદ્રાનુ				
રહસ્ય	...	...	...	૬૬-૬૭
શ્રી આગમપુરુષના ચિત્રમા તે તે સ્થાને ગોઠવેલ			૪૫	
આગમોની સંગતિ..	...	...	...	૬૬-૭૦
ક્ષમાપ્રાર્થના, ઉપસહાર	...	..		૭૦

પરિશિષ્ટો ૧ થી ૪

૧ થી ૬૭

પરિશિષ્ટ-૧

શ્રી આગમપુરુષનાં ગીતો	...	...	.	૧-૫

પરિશિષ્ટ-૨

શ્રી આગમોદ્ધારકદેવશ્રીરચિત શ્રીઅમપુરુષપચ્ચિ શ્રુતિકા				
સરકૃત (દ્વેકે ભાવાર્થ સાથે)	...	...	...	૬-૨૫

પરિશિષ્ટ-૩

શ્રી આગમપુરુષના મર્મને સમજાવનારા (અપ્રસિદ્ધ) પાંચ				
તાત્ત્વિક પ્રશ્નોત્તરો	...	...	...	૨૬-૩૬

પરિશિષ્ટ-૪

પિસ્તાલીશ આગમોની દ્વેકી માહિતી	..	.		૩૭-૬૦

પરિશિષ્ટ-૫

શ્રી આગમપુરુષનો પ્રચાર	...	...	..	૬૧-૬૭

આ....મુ ...ખ

(લે૦—પ્રો હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ એ)

આ પુસ્તકના પ્રણેતા મુનિશ્રી અભયસાગર છે એઓ જૈન શાસનના અગ્રગણ્ય સુકાની ' આગમોદ્ધારક ' આનંદસાગરસૂરિશ્રીના સત્તાનીય થાય છે—એમના ધર્મ—પ્રપૌત્ર છે આ મુનિના ગુરુનું નામ ધર્મસાગરશ્રી છે અને એઓ ' ગણિ ' પદ્ધતિથી અલકૃત છે, જ્યારે એમના પ્રગુરુનું નામ ચન્દ્રસાગરશ્રી છે અને એઓ ' સૂરિ ' જેવી મહાપદ્ધતિથી વિભૂષિત છે આ મુનિએ બાલ્યવયમાં લગભગ સાડા છ વર્ષની ઉંમરે વિ સ ૧૯૮૮માં જૈન દીક્ષા લીધી હતી આથી હું એમને ' ગર્ભાશ્રમ 'ના એક ઉદાહરણરૂપ ગણુ છું એમણે ' સીમધર-શૌભા-તરંગ 'ના સંપાદનાથે જે પરિશ્રમ સેવ્યો છે એ ઉપરથી એઓ પુષ્કળ ખતથી કાર્ય કરનારા છે એરી છાપ એ સમયે મને પડી હતી તે આજે આ પુસ્તક વાંચતાં દૃઢ બને છે

જૈનોના અનેક મનનીય આગમો (શાસ્ત્રો) છે એમાંના એકનું નામ નદી છે એના ઉપર ગદ્યમાં મુખ્યત્વે પાંચ (પ્રાકૃત) ભાષામાં અને દેવનાગરી વાર સંસ્કૃત અને પાંચમી ભિન્નરૂપ ભાષામાં વિવરણ ગ્રંથાયુ છે એને ' યુદ્ધિ ' (સ યુદ્ધિ) કહે છે એના કર્તા જિનદાસગણિ મહત્ત્વ છે એમણે આ યુદ્ધિ શકસવત્ ૫૬૮માં અર્થાત્ વિ સ ૭૭૩માં રચ્યાનું સામાન્ય રીતે મનાય છે, જ્યારે આગમોદ્ધારકના મતે તો એ શકસવત્ ૫૦૦માં લખાયેલી છે આ યુદ્ધિ (પત્ર ૪૭)- મા નિગ્નલિખિત ગાયા છે કે જેને લક્ષ્યમાં રાખીને આ પુસ્તકની યોજના કરાઈ છે —

“ પાદ્યુર્ગં જંઘોરૂં ગાતદુર્ગં ચ દો ય વાહતા(તો) ।

ગીત્રા સિર ચ પુરિસો વારસઅંગો સુતવિસિદ્ધો ॥ ”

આ ગાથા આ નંદીની સમભાવભાવી હૃદયભરસૂરિએ રચેલી વૃત્તિ (પત્ર ૬૦) અને વ્યાખ્યાવિશારદ મહાયગિરિસૂરિની વૃત્તિ (પત્ર ૨૦૩આ) માં કષ્ટક પાઠભેદપૂર્વક જોવાય છે એ ગાથાને મેં આહુત આગમોના અવલોકન યાને તત્ત્વરસિકચન્દ્રિકા નામના મારા પુસ્તક (ભા ૧, પૃ ૬૦)માં ઈ સ ૧૯૩૯માં સ્થાન આપ્યું હતું આ પુસ્તકની એક નકલ મેં એ સમયે આગમોદ્ધારકને સાદર ઉપહાર તરીકે મોકલાવી ત્યારે એ એમના શિષ્ય મુનિશ્રી ગુણસાગરજીના જોવામાં આવી એ ઉપરથી ઉપયુક્ત ગાથાના આધારે આગમ-પુરુષની પ્રતિકૃતિ તૈયાર કરાવવાના ચક્ર ગતિમાન થયા આનું એક ફળ એ આવ્યું કે વિ સં. ૧૯૯૯માં પાલીતાણામાં “શ્રીવર્ધમાન-જ્ઞેન-આગમ-મંદિર”ની પ્રતિષ્ઠાના માગલિક પ્રસંગે “આગમ-પુરુષ”ની પ્રતિકૃતિ ‘ટી-ઓડ’માં તૈયાર કરાવી ધાર્મિક વરઘોડાના સાંભિલાસપે ફેરવવામાં આવી

આગળ જતા આનું વિશિષ્ટ ફળ એ આવ્યું કે અહીં (સુરતમાં) ભાળ્ય આગમ-મંદિર જોતજોતામાં તૈયાર કરાતા એમાં આગમ-પુરુષની સીમેન્ટ (CEMENT)ના પાટિયા ઉપર પ્રતિકૃતિ બનાવવામાં આવી અને એને આ મંદિરના ભૂમિગૃહમાં સ્થાન અપાયું

આ આગમપુરુષનો સક્ષિપ્ત પરિચય મેં “શ્રીઆચારાગસૂત્ર”ને અંગેના મારા વક્તવ્યમાં તેમજ “આનંદસુવા-સિન્ધુ” (ભા ૨)માં “સુવર્ણક્ષિત્રી આગમ-પુરુષ” તરીકે છપાચેલા મારા કથનમાં આપ્યો છે

નંદીની યુષ્ણિયુગત ઉપયુક્ત ગાથા એ આગમ-પુરુષને લગતુ સૂત્રાત્મક લખાણ છે મારા એ સમગ્રી પરિચયને જો એનું સક્ષિપ્ત ભાળ્ય ગણી શકાય તો આ પ્રસ્તુત પુસ્તકને એના વિસ્તૃત વિવરણ તરીકે નિદેશી શકાય

કાષ્ઠ પથ્ય વસ્તુનો-પદાર્થનો સચોટ બોધ કરાવવો હોય તો તે માટેનો એક માર્ગ તે એનું સુપરિચિત અન્ય વસ્તુ સાથેનું સંતુલન પૂરું પાડવાનો છે—એને યોગ્ય ઉપમા આપવી એ છે

જૈન દર્શનનો વિચાર કરીશુ તો જણાશે કે એને અગેના સાહિત્યમાં 'લોક' માટે વૈશાખરથાને રહેન અને કેડે બે હાથ રાખીને ઊભેલા 'પુરુષની', 'દર્શનો' માટે રમનુજની અને 'આગમે' માટે પુરુષની ઉપમા અપાઇ છે જૈન આગમેને 'સમ્યક્-શ્રુત' (સક્ષેપમા 'શ્રુત') તેમજ 'પ્રવચન' પણ કહેવામાં આવે છે અને એથી તો 'આગમ-પુરુષ' એ અર્થમાં શ્રુત-પુરુષ (પા સુનપુરિસ) અને પ્રવચન-પુરુષ (પા પવચણ-પુગ્મિ) એવા પ્રયોગ દૃષ્ટિગોચર થાય છે

આગમેને ઉદ્દેશીને જે સ્તુત્યાત્મક કૃતિઓ રચાઇ છે તેમાં એ આગમે માટે—દ્વાદશાગ ગચ્છિપિટક માટે વિવિધ ઉપમાઓનો—જાતજાતનાં રૂપકોનો પ્રયોગ કરાયેલો જોવાય છે આની જાખી આપણને આ પુસ્તક (પૃ ૩-૫)માં કરાવાઈ છે ખરી, પરંતુ એમ કરતી વેળા કાલક્રમે કે ઉપમાની તગ્તમતા મુજબ કે છેવટે કંઈ નહીં તો ઉપમાઓના અકારાદિકમે એમ કરાયું હોત તો આ કાર્ય વિશેષતઃ સાધક થતે આ વિષયનું વિસ્તૃત નિરૂપણ કરવા જેવું છે જૈન આગમે માટે જે જે વિશિષ્ટ ઉપમા કે રૂપકની સંસ્કૃત કે પાદ્ય ગિરામાં ગૂંથણી કરાઈ છે તે સર્વને એકત્રિત કરી એ મૂળ લખાણ ગુજરાતી અનુવાદ તેમજ અન્ય આવશ્યક સામગ્રી સહિત રજૂ થવું ધટે સાથે સાથે ગુજરાતી જેવી પ્રાદેશિક ભાષામાં પણ આવું જે લખાણ હોય તો તેને પણ સ્થાન અપાવું જોઈએ વિશેષમાં આવો કોઈ પ્રયાસ અન્યાન્ય ધર્માલ્સખીઓ તન્મૂથી પોતપોતાના આગમે માટે કરાયો હોય તો તેને

૧ સરખાવો પ્રશમરૂતિનું નિમ્નલિખિત ૨૧૦મું પદ —

“ જીવાજીવા દ્રવ્યમિતિ વદ્વિધ મવતિ લોક પુરુષોડયમ્ ।

વૈશાખરથાનસ્ય પુરુષ દ્વ કટિસ્વકરયુગ્મ ॥ ૨૧૦ ॥ ”

૨ સરખાવો અધ્યાત્મનિક આનંદધનશ્રુત નમિજિનસ્તવનના પ્રારંભિક શબ્દો—

“ વડ્દર્શન જિન-અમ લણીજે ”

સતુલનાથે નિર્દેશ થવો ઘટે સક્ષેપમાં કહ્યું તો “આગમોના અલ્પકારો” જેવા નામથી એક લઘુ પુસ્તક રચાઈ પ્રસિદ્ધ થયું ઘટે તેમ થતા કાવ્યશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને વિવિધ ઉપમા અને રૂપકોના અભ્યાસ માટેની સામગ્રી મળી રહેશે, આગમોના અનુરાગીઓની એ પ્રત્યેની ભક્તિ જાગૃત થશે અને સસ્કૃતાદિ સાહિત્યના ઉદ્ધાનોના રંગબેરંગી સુવાસિત પુષ્પોની જગતને લહાણી મળશે

હવે આપણે મુખ્ય વિષયનો વિચાર કરીશું તો જણાશે કે આગમ-પુરુષને અગે નીચે મુજબના અગિયાર મુદ્દા વિચારવા જેવા જણાય છે

(૧) “ આગમ-પુરુષ ” એવો પ્રયોગ સમુચિત છે ? અને તેમ હોય તો એવો પ્રથમ પ્રયોગ કાણે ક્યારે કયા ક્યો છે ?

(૨) “ આગમ-પુરુષ ” માટે પર્યાયો છે ? અને હોય તો તે કયા ?

(૩) “ આગમ-પુરુષ ” નું વિસ્તારથી સ્વરૂપ સૌથી પ્રથમ કાણે કયા નિર્દેશ્યુ છે ?

(૪) “ આગમ-પુરુષ ” નો અર્થ શો છે ?

(૫) “ આગમ-પુરુષ ” ને અગેની ગાથામાં બાર જ અવયવો (અગો) કેમ ગણાવાયા છે ?

(૬) “ આગમ-પુરુષ ” ના વર્ણનનો ક્રમ કેવી રીતે સગત ગણાય ?

(૭) “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રાચીનમાં પ્રાચીન પ્રતિકૃતિ કંઈ અને કયા છે ?

(૮) “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રતિકૃતિમાં જમણા અગોને ડાબા કર્તા પ્રાધાન્ય આપવાનું શું કારણ છે ?

(૯) અમુક જ આગમોની અમુક જ અન્યવના રચાને યોજના કરવા પાછળ શો હેતુ છે ?

(૧૦) “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રતિકૃતિમા આર અગો ઉપરાતના આગમોનો સમાવેશ કાણે કેમ અને ક્યારે પ્રથમ કર્યો છે ?

(૧૧) “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રતિકૃતિમા એના આલેખનને માટે અમુક જ મુદ્દા હોવાનું વિધાન છે ?

અહીં ગણવાયેલો દરેક દરેક મુદ્દો આ પુસ્તકમા ચર્ચાઓ નથી આપી જરૂર જણાતાં એવા કેટલાક મુદ્દાઓ વિષે મારું વક્તવ્ય સંક્ષેપ-મા હું રજૂ કરીશ એટલું જ નહિ પણ જે મુદ્દાઓ ચર્ચાયા છે તેમા પણ કંઈ સૂચન કરવા જેવું હશે તો તેમ કરીશ

(૧) “ આગમ-પુરુષ ” એવો પ્રયોગ સમુચિત છે, કેમકે સુત-પુરિસ અને પ્રવચન-પુરુષ જેવા પ્રયોગો આજથી હજારેક વર્ષ પૂર્વેની કૃતિ-ઓમા જોવાય છે અને આગમનો સુત અને પ્રવચન તરીકેનો નિર્દેશ સુમાન્ય છે અશ્વમેધગદાર (સુત ૪૩)મા કહ્યું પણ છે કે—

“ સુત-સુત-ગંધ-સિદ્ધંત-સાસને માણવચન ઉવપસે ।

પજ્જવણ આગમેઽવિ ય ઇગદ્વા પજ્જવા સુત્તે ॥ ” ૧

વળી તત્ત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, સૂ. ૨૦)ના સ્વોપગ્રહાભ્ય (પૃ ૮૮)મા શ્રુત, આપવચન, આગમ, ઉપદેશ, ઐતિહ્ય, આશ્નાય, પ્રવચન અને જિનવચનને એકાર્થક કહ્યા છે

પૃ. ૧૫ મા સૂચવાયુ છે કે “ આગમ-પુરુષ એ વ્યાવહારિક નામ છે ”.

આગમ-પુરુષ એવો પ્રયોગ સૌથી પ્રથમ આગમોદ્ધારક તરફથી કરાયો હોય એમ લાગે છે, અને અહીંના (સુરતના) આગમ-મંદિરમા આગમ-પુરુષની સ્થાપના થયા બાદ એ વિશેષતઃ પ્રચલિત જન્યો છે આને લઈને, પ્રસ્તુત પુસ્તકના શીર્ષકમાં એને, નહિ કે પ્રવચન-પુરુષ જેવાને સ્થાન અપાયુ છે

---

૧ આની ‘ મલધારી ’ હિમચન્દ્રસૂરિકૃત વૃત્તિ (પત્ર ૩૮ આ)માં “ પ્રવચનમિતિ પાઠાન્તર ” એવો ઉલ્લેખ છે એટલે મૂળમા ‘ વચન ’ એવો પણ પાઠ હશે

આપણા દેશમાં વ્યાવહારિક તેમજ ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં પુરુષને સ્ત્રીની અપેક્ષાએ પ્રાધાન્ય અપાયું છે. વળી જૈન ધર્મ પુરુષ-પ્રધાન છે એટલે આગમ કે એવા પર્યાય સાથે ‘પુરુષ’ શબ્દ યોગ્ય છે, નહિ કે સ્ત્રી.

(૨) “આગમ-પુરુષ” એ અર્થમાં પાંચમાં ૧ “સુત-પુરિસ,” અને સંસ્કૃતમાં ૨ “શ્રુત-પુરુષ,” ૩ “શ્રુતપદ્મપુરુષોત્તમ,” અને ૪ “પ્રવચન-પુરુષ” એમ પર્યાયો વપરાયા છે અને એ સમુચિત છે.

(૩) “આગમ-પુરુષ” નું સ્વરૂપ, ઉપલબ્ધ સાહિત્ય જોતા જિન-દાસગણિ મહત્તરે સૌથી પ્રથમ વિસ્તારથી દર્શાવ્યું છે. એમણે આ બાબત નહીં ઉપરની એમની ચુદ્ધિ (પત્ર ૪૭)માં એક પદરૂપે રજૂ કરી છે.

(૪) “આગમ-પુરુષ” નો અર્થ “આગમ યાને શ્રુતરૂપ પુરુષ” છે, એમ નહીં (સુત ૪૪)ની મત્સ્યગિરિસૂચિત પૃથ્વિ (પત્ર ૨૦૪ આ) જોતા જણાય છે.

“આગમ-પુરુષ” એ સંસ્કૃત ભાષાનો કર્મધારય સમાસ છે, અને એ ગુજરાતીમાં પણ વપરાયો છે અને વપરાય છે એનો વિગ્રહ સંસ્કૃતમાં નીચે મુજબ બે રીતે આપી શકાય.—

(૧) આગમ ઇવ પુરુષ, અને (૨) આગમ પુરુષ ઇવ.

(૫) પૃ ૧૬ના દિપણમાં એ પ્રશ્ન રજૂ કરાયો છે કે સામાન્ય રીતે શરીરના આઠ અંગ ગણાવાય છે તો અહીં બાર કેમ ? વળી અહીં પેટ અને પીઠને જતા કેમ કરાયા છે એ પ્રશ્ન પણ ઉઠાવાયો છે.

આ સબધમાં આગમોદ્ધારકનું તાત્ત્વિક પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નાક ૧૧૭)

૧ જુઓ પૃ ૭

૨-૩ એજન પૃ ૭

૪ એજન પૃ ૮

૫ એજન પૃ ૮

ને અગેનુ વક્તવ્ય આપણને ત્રીજા પરિણામ (૫ ૩૩-૩૬) માથી જાણવા મળે છે આથી અહીં તો હું એટલું જ કહીશ કે કાંઈ એક ઉપનિષદમાં “ પુરુષો વૈ યજ્ઞઃ ” જેવો પાઠ હોવાનું અને ત્યાં પુરુષનાં ૧૮ અંગો ગણાવ્યાનું વાચ્યાનું મને રહુરે છે વળી “ જિંટના ૧૮ અંગ વાકા ” એવા ઉલ્લેખવાળી એક આધુનિક યુગની સુપ્રસિદ્ધ કવિતા પણ છે

(૬) “ આગમ-પુરુષ ” ના વર્ણનનો પ્રારંભ ચરણથી કરાયો છે, નહિ કે મસ્તકથી આનું કારણ આ પુસ્તક (૫ ૫૪) માં દર્શાવાયું છે, પરંતુ કાવ્યશાસ્ત્ર અને સામુદ્રિકશાસ્ત્રના એકેક આકર-અથમાથી આના સમર્થનાથે એકેક અવતરણ અપાયું હોત તો ઠીક યાત

આ સંબંધમાં કુમારસભવ (સ ૧, શ્લો ૩૩) ની મસ્તિનાયકૃત ટીકા (૫ ૧૬) જેતા એમ જણાય છે કે દેવ-દેવીના વર્ણનો પગથી શરૂ કરવાની પ્રથા હોઈ તેમ કરાય છે દા ત રાયપ્રસેણુદ્ધજ્જ (સુત ૩૯) માં સૂર્યાભદેવના સિદ્ધામતનની ૧૦૮ જિન-પ્રતિમાઓનું વર્ણન^૧, પદ્મજેસવણાકૃષ્ણ (સુત ૩૬) માં લક્ષ્મીદેવીનું વર્ણન, કુમારસભવ- (સ ૧, શ્લો ૩૩-૪૮) માં પાર્વતીનું વર્ણન, અને હીરસૌભાગ્ય (સર્ગ ૮, શ્લો ૧૬-૧૬૯) માં શાસનદેવતાનું વર્ણન એ પગથી કરાયા છે.

ઓવવાધય (સુત ૧૬, આહત મતપ્રભાકર દ્વારા પ્રકાશિત) માં શ્રમણ ભગવાન રમહાવીરસ્વામીનું વર્ણન મસ્તકથી અપાયું છે ૩

૧ અહીં પગના તાળિયાની સાથે સાથે હથેળીનો પણ ઉલ્લેખ છે, પણ એ તો અથનું કલેવર નાહક ન વધી જાય તે માટે હશે આ જિન-પ્રતિમાઓ પદ્માસને છે, એટલે સૌથી પ્રથમ હથેલીને અને ત્યાર બાદ એ જેના ઉપર રહેલી છે તેનો એટલે કે ચરણનો વિચાર કરાય તે ન્યાય છે

૨ આ સંબંધમાં મે “ વિષ્ણુ વર્ધમાનની વૈગ્રહિક વિભૂતિ ” ના તા ૨૩-૮-૩૩ના મારા લેખમાં વિચાર કર્યો છે. એ લેખ “ જૈન ધર્મ પ્રકાશ ” (પુ ૪૬, અ ૬) માં વિ સ ૧૬૮૯ના ભાદરવાના અકમાં છપાયો છે

૩ મૂરપણુત્તિ (સુત ૧) ની વૃત્તિ (પત્ર ૨ આ) માં મહાયગિરિ-

વસુદેવહિંડીના ચોથા લઘક(પૃ ૧૬૨)મા ઋષભદેવ યુવાવસ્થામા આવ્યા તે સમયનુ એમનુ વર્ણન અને આ મહત્વપૂર્ણ અથના આઠમા લઘક(પૃ ૨૦૪)મા વસુદેવનુ વર્ણન પણ મરતકથી સાર કરાયુ છે

૧ ઉપદેશકદ્વયવધી (પદ્ય ૨૧)મા ધર્મદ્વસ ગુરુનુ વર્ણન પણ આ જ ક્રમથી છે

પરિશિષ્ટપર્વ(સર્ગ ૪, શ્લો ૪૦-૪૩)મા મુનિવર જ પૂરવામીનુ વર્ણન અને હીરસૌભાગ્ય (સ. ૩, શ્લો ૮૩-૧૧૪)મા હીરકુમાર- (હીરવિજયસુરિ)નુ વર્ણન મરતકથી—કેશથી કરાયુ છે

અણુત્તરોવવાદ્યદસા (વગ્ગ ૩, સુત ૩)મા તપસ્વી મુનિરત્ન ધન્યનુ વર્ણન પગની આગળી, જ ધા, જનુ એ ક્રમે છેક મરતક સુધી છે

“ આગમ-પુરુષ ” એ મૂળે દ્વાદશાગ ગણિપિટકરૂપ છે અને અર્થ- દૃષ્ટિએ એના પ્રરૂપક દેવાધિદેવ તીર્થ કર છે આથી આપણે “ આગમ-પુરુષ ”ને ‘ દેવ ’ સમાન ગણી શકીએ—એને ‘ લૌકિક ’ ન માનતા એનો ‘ લોકાત્તર ’ તરીકે નિર્દેશ કરી શકીએ આ પ્રમાણેની વિચારણા જે અત્યારે મને રૂઝે છે તે જે ન્યાયસંગત હોય તો આ વિષે વિશેષ કહેવાનુ રહેતુ નથી નહિ તો એના સપ્રમાણ ઉત્તર આપનાનુ કાચું વિશેષણોને હું લખાવુ છુ

આ સખધમા ફરી વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે—

“ આગમ-પુરુષ ”ના અવયવો કયા ક્રમે વર્ણવવા જોઇએ એ પ્રશ્ન માટે અહીં અવકાશ જ ક્યા છે ? અહીં તો આપ્યાર વગેરે બાગ અગોત્રી યોજના માટે “ આગમ-પુરુષ ” ના ક્યા ક્યા અવયવોનો ઉલ્લેખ કરવો એ વિચારવાનુ છે

સુરિએ મહાવીરસ્વામીનુ વર્ણન મરતકના કેશથી સાર કરી છેનટે પગના તળિયાના વર્ણનથી સમાપ્ત કયું છે

૧ આ ઇન્દ્રસે વિ સ ૧૫૫૫માં રચેલી વ્રતિનુ નામ છે આ વ્રતિ “ મળ્લહ જિજ્ઞાણમાણ ”થી સર થતી વ્રતિ (સજ્જાય) ઉપગતી છે

ચૂર્ણિકારે સ્વતંત્ર રીતે, “ આગમ-પુરુષ ” ના અવયવોના વર્ણનનું કામ ઉપાડ્યું નથી એઓ તો આચાર વગેરેને લક્ષ્યમાં રાખીને અવયવોનો નિર્દેશ કરી રહ્યા છે જો વસ્તુસ્થિતિ આમ જ હોય તો પછી અગ્રવિષ્ટ બાર આગમોના ક્રમનો જ વિચાર કરવાનો રહ્યો સૌથી પ્રથમ ચોદ પુરુષ (સ પૂર્વ)ની રચના કરાઈ છે એ દ્વિદ્વિવાયનો મુખ્ય અને ખાસ મહત્ત્વનો અર્થ છે આ પછી દ્વિદ્વિવાયના બીજા અશોની યોજના થઈ હો કે ન થઈ હો, પણ એક રીતે દ્વિદ્વિવાયની રચના સૌથી પ્રથમ થઈ એમ કહી શકાય

બાર અગમોના રચના-ક્રમથી એનો સ્થાપના-ક્રમ ભિન્ન છે સ્થાપના-ક્રમમાં તો આચારનું સ્થાન પહેલું, સૂત્રગડનું બીજું અને એ રીતે દ્વિદ્વિવાયનું છેલ્લું-મારમું છે

દ્વિદ્વિવાય એ બાર અગમોમાં જ નહિ, પરંતુ સમસ્ત આગમોમાં શ્રેષ્ઠ છે એ સર્વ આગમોના મુગ્ધનશ્ચિ સમાન છે આથી એને “ આગમપુરુષ ”ના મસ્તકે સ્થાન અપાય એ સ્વાભાવિક છે, અને જો એ વાત એક વાર સ્વીકારી લેવાય તો સ્થાપનાક્રમે આચાર વગેરેનો ઉલ્લેખ કરતી વેળા આચારને ચરણમાં જ સ્થાન અપાય, અને ત્યાંથી જ અન્ય આગમોની-અવશિષ્ટ અગિયાર અગમોના નિર્દેશની વાત રજૂ કરાય અને ચૂર્ણિકારે એમ જ કયું છે

(૭) “ આગમ-પુરુષ ” ની બાર અગમો ઉપરાંતના આગમો પૂરતી એક પ્રતિકૃતિ વિષે મે “ શ્રી આચારાગ-સૂત્ર ”ને અગેના મારા વક્તવ્યમાં ઉલ્લેખ કર્યો હતો આની નોંધ અમયસાગરજીએ આ પુસ્તક (પૃ ૫૩)-માં લીધી છે વિશેષમાં એમણે પૃ ૫૧માં આ પ્રતિકૃતિ એમને ક્યાંથી મળી ઇત્યાદિ બામતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે આ પ્રતિકૃતિની પૂર્વેની કોઈ પ્રતિકૃતિ ચિત્ર કે મૂર્તિરૂપે મારા જોવા-ગણવામાં નથી નંદીની ચુલિયુનો કે પછી એની ઉપસૂક્ત એ વૃત્તિઓની હાથ-પોથીઓ તપામતા આની કોઈ પ્રતિકૃતિ આલેખાયેલી મળી આવે તો ના નહિ

(૮) એમ જણાય છે કે પરાપૂર્વથી જે બાળુઓમાથી જન્મણી બાળુને મુખ્ય અને ડામો માળુને ગૌણ ગણવાની પ્રથા ચાલી આવે છે આ આકસ્મિક ઘટના હોય તો પણ એ પ્રથા રૂઢ ચવાથી—“ શાસ્ત્રાદ્ રુદિર્બલીયસી ” એ ન્યાયે એને ચાલુ રખાઈ હશે આ વાત “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રતિકૃતિ સાથે બધએસની ગણાય તો ૧૬મી એ દિશાએ “ આગમ-પુરુષ ” ના અવયવોનું આલેખન કરતી વેળા એના ૧ જમણા ચરણને, ૨ જમણી જઘાને અને જન્મણી કુખને તે તે ડાખા અવયવ કરતા પ્રાધાન્ય અપાય એ રાજાવાદિક છે વળી “ આગમ-પુરુષ ” જ્યારે પુરુષ છે તો પત્ની પુરુષના જન્મણા અવયવોને ડાખા કરતા અત્ર પદ અપાય એમા શી નનાઈ ?

(૯) પૃ ૪-પમા મે જે અગિયાર મુદ્દાઓ ગણાવ્યા છે તેમા સૌથી મહત્વનો મુદ્દો આ નવમો છે અને તેમ હોઈ એની વિચારણા આ પુસ્તકમા ઉત્તરારથી પૃ ૧૯-૪૨મા કરાઈ છે તે આવકારદાયક છે. એમ લાગે છે કે આ મુદ્દાની ચર્ચા આ પૂર્વે કાઢીએ કરી હોય એમ જણવામા નથી આથી આ દિશામા અભયસાગરજીએ સવિનય પગલું ભર્યું છે તે સાહસિક ગણાય તેવું હોવા છતાં પ્રશ્ન સાને પાત્ર છે, કેમકે એ આ બાબતનો યથાર્થ વિચાર કરવા પ્રેરે છે

અનુત્તર ત્રિમાનોમા ઉત્પન્ન થવાનું જે કારણ પૃ ૩૦મા અપાયુ

૧ જમણો પગ આગળ રાખી અને ડાખા પગને પાછળ રાખી વીરાસન કરાય છે એમ પૃ ૨૦મા ઉલ્લેખ છે

૨ આનો અર્થ “ ધૂટીથી ધૂટણ સુધીનો પગનો ભાગ ” એમ થાય છે કેટલાકે આનો ‘ જાંઘ ’ એવો અર્થ કરે છે, પણ મને તો એ વ્રાત જણાય છે આ પુસ્તક (પૃ ૨૧ અને ૪૨)મા ‘ પિડી ’ એવો જે અર્થ અપાયો છે તે પણ વાર્તાવિક નથી એવું મારું નમ્ર મતવ્ય છે

૩ પૃ ૩૮-૪૧ મા આચારાદિના ક્રમે પઠન-પાઠન કરવાની સકાળ-શુતા દર્શાવાઈ છે. પૃ ૪૨-૪૬મા સમુચ્ચય-દષ્ટિયા વિચારણા કરાઈ ડ.

છે તે વિચારણીય જણાય છે સૂચગડ (સુચ ૧, અ ૬) ના ૨૪ મા પદમાં તેમજ પછાવાગરણુ (સુચ ૨, દાર ૪) વગેરેમાં ' લવસત્તમ ' એ શબ્દગુચ્છ નજરે પડે છે શીલાકસુરિએ ^૧ સૂચગડની ટીકા (પત્ર ૧૫૦)- મા નીચે મુજબ ઉત્તેજ કર્યો છે —

“ લવસત્તમા પञ्चानुत्तरवासिनो देवा सर्वोत्कृष्टस्थितिवर्त्तिनः प्रधाना । यदि किल तेषां सप्त लवा आयुष्कर्मभविष्यत् ततः सिद्धिगमनमभविष्यदित्यतो लवसत्तमास्तेऽभिधीयन्ते । ”

આ ઉપરથી બે વાત તારવી શકાય છે (૧) ' લવસત્તમ ' એ પાંચે ' અનુત્તર ' વિમાનના સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા અર્થાત્ ઠઠ સાગરોપમ જેટલા આયુષ્યવાળા દેવો છે (૨) એ ' લવસત્તમ ' દેવોનું પૂર્વ જન્મમાં આયુષ્ય સાત લવ જેટલું વધારે હોત તો તેઓ એ જ જન્મમાં મોક્ષે જાત આવે એ અર્થ એ થયો કે આયુષ્યની દોરી જરાક જેટલી ટૂંકી પડવાથી એમને અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે

(૧૦) આ મુદ્દા ઉપર પૃ ૫૦-૫૨ગત લખાણ પ્રકાશ પાડે છે એમ જણાય છે કે સ ૨૦૦૭માં હિલ્લપુરમાંથી જે “ આગમ-પુરુષ ” નું ચિત્ર મળ્યું છે તેમાં ૧૧ અંગોને જ નહિ પરંતુ ૪૫ આગમોને સ્થાન અપાયું છે આ ચિત્ર સોએક વર્ષ જેટલું પ્રાચીન હોય એમ લાગે છે. આ પૂર્વેની કોઈ પ્રતિકૃતિ મળે નહિ ત્યાં સુધી તો આ દિશામાં પહેલ કરનાર તરીકે આ ચિત્રના આલેખનકારનો જ નિર્દેશ કરવો હિચિત્ત સમજાય છે

આગમોદ્ધારકે “ આગમ-પુરુષ ” ની પ્રતિકૃતિમાં ૪૫ આગમોને સ્થાન આપ્યું છે તે એમનો આગમોનો તલસ્પર્શી અવ્યાસ વગેરે જોતા આ પ્રવૃત્તિને ન્યાયસંગત મનાવવા પ્રેરે છે

---

૧ આ અગ નિજ્જનુત્તિ અને શીલાકસુરિકૃત ટીકા સહિત બે ભાગમાં “ ગોડીપાર્શ્વ જ્ઞેન ત્રયમાલ્લા ” માં પ્રકાશિત થયેલું છે એના પ્રથમ ભાગનો આ પૃષ્ઠાક છે

(૧૧) “આગમ-પુરુષ”ના નવીન ચિત્રનો પરિચય આપતા પૃ ૫૩મા કાયોત્સર્ગ-મુદ્રાનો ઉલ્લેખ છે આથી સૌથી પ્રથમ તો એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે કે કાયોત્સર્ગમા તો હથેલીએ ચત્તો રખાય છે તો આ પ્રતિકૃતિમા તો તેમ નથી તેનું શુ ? ૧ શુ અભય-મુદ્રાને બદલે બૂલથી કાયોત્સર્ગ-મુદ્રા એવો ઉલ્લેખ થઇ ગયો છે ? આ તો ઉપલક્ષ દૃષ્ટિનો પ્રશ્ન છે, પરંતુ મહત્તરનો પ્રશ્ન તો એ ઉદ્ભવે છે કે કાયોત્સર્ગ-મુદ્રા, વ્યાખ્યાન-મુદ્રા કે અન્ય કોઈ મુદ્રા પેકી અમુક જ મુદ્રા હોવી જોઈએ એવું કોઈ પ્રામાણિક વિધાન આ માટે છે ખરું ? શુ “આગમ-પુરુષ”-ની ઉપયુક્ત હાથપોથીમા પ્રતિકૃતિમા કાયોત્સર્ગ-મુદ્રા જેવી જણાતી મુદ્રા જોઈ એને અહીં પણ સ્થાન અપાયુ છે ?

આ પુસ્તકમા “આગમ-પુરુષ” ના ચાર ચિત્રો અપાયા છે એ પૈકી પ્રથમ પૃષ્ઠની સામે અપાયેલા ચિત્રનું સામાન્ય સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ પૃ. ૫૩-૫૪મા ગ્રજૂ કરાયુ છે, જ્યારે એનું વિશિષ્ટ વિસ્તૃત સ્વરૂપ પૃ ૫૪-૭૦મા વિચારાયુ છે હું આ ચિત્રના નીચે મુજબ એ વિભાગ કદપી એ વિષે થોડુંક કહું છું —

(૧) “આગમ-પુરુષ” નો દેહ અને (૨) એનાથી અતિરિક્ત અર્થાત્ એ દેહની બહાર રહેલા પદાર્થો

ખીજા વિભાગમા સૂર્ય અને એના કિરણો, સરોવર, કમળની નાજ, મહાકમળ, નાના નાના દસ કમળો અને ભામડક્તો સમાવેશ થાય છે એને અગેના સમીકરણો નીચે મુજબ છે —

સૂર્ય=કેવલજ્ઞાન

સૂર્યના કિરણો=તીર્થ કરની મહોર છાપ

સરોવર=ગણધરોનો આત્મા, એમનું માનસ

૧. અનાદિ કાળની અશુભ પ્રવૃત્તિઓની નાગચૂડમાથી જગતને શ્રુતજ્ઞાન-આગમ-પુણ્ય અભયદાન અપાવે છે એવો ભાવ આ મુદ્રા દર્શાવી શકે

કમળની નાળ=ત્રિપદી

મહાકમળ=ગણધરોના જ્ઞાનાવગણ કર્મોનો ક્ષયોપશમ

નાના નાના દસ કમળો=દસ પદ્મણુગો (પ્રકીર્ણકો)

ભામડલ=ભીમ વૃત્તિ (૫ ૬૬)

દસ પ્રકીર્ણકોને શા માટે કમળ ગણવા એ બાબત આ પુસ્તકમાં ક્યા સમજાવ્યા છે ?

“ આગમ-પુરુષ ”ના દેહ ઉપર કટિભાગમાં વચ્ચે છે, બાકીનો દેહ બિધાડો છે કટિભાગના ઉપર કદોરો છે એ કદોરો મોતીના ખૂંમખા વડે શોભે છે કદોરાવાળો કમરપટો રત્ને મઢેનો છે, અને એની વચમાં મહામુદ્રા છે. આ સમયમાં બે સમીકરણો દર્શાવી શકાય તેમ છે —

કમરપટાના રત્નો=ગમે અને ભગો (૫ ૬૭)^૧

માણિક્યજડિત મુદ્રા=સ્વાદ્વાદમુદ્રા

કટિભાગ ઉપરનું વચ્ચે, કદોરો, કદોરા ઉપરના મોતીઓ અને મન્નક ઉપરના વાળ એ શાને આભારી છે તે પુસ્તકમાં કાંઈ સ્પષ્ટ સૂચનાયુ હોય એમ જણાતું નથી

વળી આ કટિ-વચ્ચે સાથે સબદ્ધ અને અતર્ક તરેહવાળી કારવાળો કપડાનો ભાગ જે લટકતો રખાયો છે તો તેમ કરવાનું કારણ પણ

૧ આને અંગે જે પકિત અપાઈ છે તે સવારદાવાનલસ્તુતિની પાદ-પૂર્તિરૂપ મહાવીરસ્વામીની “ નમ્રેન્દ્રમૌલિ ” થી શરૂ થતી સ્તુતિના નિમ્ન-લિખિત ત્રીજા પદના બીજા ચરણનું સ્મરણ કરાવે છે —

“ નાનારત્ન સુમગમતુલપ્રૌઢસાદૃશ્યપાઠૈ-

વિજ્ઞાતાૈર્બહુનયમરેસ્સપ્તમણ્ઘૌરુપેતમ્ ।

યુક્ત્યા જૈન સમયમુદર્ધિ કીર્તિયામ્યસ્મિ કામ

મોધાગાઘ સુપદપદવીનીરપૂરાનિરામમ્ ॥ ”

દર્શાવાયું નથી જાકી ફટનીક કાગોત્તમર્ગ-મુદાવાળી જિનપ્રતિમામા આવો દેખાવ જોવાય છે ખરો.

“ આગમ-પુરુષ ”ના દેહ ઉપર જુના જુના ભાગમા બાર વર્તુલો છે અને તેમાં ૧, ૨ એમ અ કો છે આ અ કાથી ચાર અગનો નિર્દેશ કરાયો છે, પરંતુ અગો સાથે સંકલિત ચાર ઉનગો (ઉપાગો) દર્શાવવા માટે જે વ્યવસ્થા કરાઈ હોય તે જણાતી નથી આ વર્તુલોમા ૨૪ પૂર્વો દર્શો તો એ ૨૪ દેખાય તે માટેની વ્યવસ્થા કરાવી જોઈતી હતી.

આ પુસ્તકમા પાંચ પરિશિષ્ટો છે, અને એની પૃથક્કા લગભગ મૂળ લખાણના જોડેલી છે.

પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં “ આગમ-પુરુષ ” મા આગમોની જે યોજના થઈ છે તે હકીકત ગુજરાતી પદ્ધતિ અપાઈ છે આ એક આધુનિક મુનિવરની સામાન્ય ગ્યના છે, તેમ છતાં આ જાતનો પ્રયાસ અન્યત્ર કરાયેલો જણાતો નથી એટલે એ દૃષ્ટિએ મહત્ત્વની ગણાય.

બીજા પરિશિષ્ટમાં અગપુરુષપચ્ચવિ શતિકા નામની સંસ્કૃત કૃતિ અને એનો ગુજરાતી ભાવાર્થ અપાયા છે મૂળ કૃતિ ૨૬ પદ્યમા મોટા ભાગે ઉપજાતિમા આગમોદ્ધારકે રચી છે અને એ વિશેષ મહત્ત્વની છે આ મૂળ કૃતિ આ પૂર્વે “ શ્રીઆચારામસૂત્ર ” (૫ ૫) મા પ્રસિદ્ધ કરાઈ છે જ્યારે અમલસાગરજીએ આપેલો ગુજરાતી ભાવાર્થ તો પહેલી વાર રજૂ થયો છે.

ત્રીજા પરિશિષ્ટ મહત્તાની દૃષ્ટિએ બીજા પરિશિષ્ટો કરતાં ચડે છે એમાં અપાયેલા ૧૫૫ પ્રશ્નોના ઉત્તરોમા આગમોદ્ધારકની તાર્કિકતાનું દર્શન થાય છે મૂળ લખાણ સંસ્કૃતમા છે એનો પણ ગુજરાતી અનુવાદ અમલસાગરજીએ કર્યો છે.

ચોથા પરિશિષ્ટ સૌથી મોટું છે, એમા ઉપજાત ૪૫ આગમોના પ્રથમ અગાદિ ૭ વર્ગો સૂચવી એની રૂપરેખા આલેખાઈ છે સાગ માદ

૪૫ આગમોના વિષય તેમજ એના અને એને લગતા વિવરણોના પરિમાણ પૂરતી માહિતી સંક્ષેપમાં અપાઈ છે (વિવરણકારોના નામ 'અપાયા' હોત તો આ કાર્ય વધારે દીપી જીઈત)

આથી એના સતુલ્યનાર્થે તેમજ આગમોનો વિસ્તૃત પરિચય મેળવવા માટે ગુજરાતી કૃતિઓ તરીકે આગમોનું દિગ્દર્શન અને એ મારી કૃતિ ઉપરથી પ્રેરણા મેળવીને ચોખ્ખેલી રૂપવચનકિરણાવલીને હું નિર્દેશ કરું તો કેમ ?

પાત્રમુ પરિશિષ્ટ આગમપુરુષને અંગે કરાએલી પ્રવૃત્તિઓનું સૂચન કરે છે

આ પુસ્તકમાં કેટલીક વ્યાકરણવિષયક અશુદ્ધિ છે

કેટલેક સ્થળે વાક્યો ધણા લાંબા અને તે પણ અદ્વૈતવિરામ જોવા ચિહ્ન વિનાના હોવાથી સુવાચ્યતામાં ક્ષતિ પહોંચાડે છે અને અર્થ-મહત્ત્વનું કાર્ય દુર્માર્ગ્ય બનાવે છે

અવતરણો આપતી વેળા કેટલીક વાર પૂરેપૂરો સ્થલનિર્દેશ કરાયો નથી અને કોઈ કોઈ અવતરણ તો સુપ્રસિદ્ધ મુદ્રિત કૃતિઓ સાથે મેળવતા એમાં પરિવર્તન કરાયેલું જોવાય છે (દા ત જુઓ પૃ. ૭૭૮ ઉદ્ધરણ ૬ ને ૭)

જે ખીના બ્યાખ્યામાં છે તે બ્યાખ્યેયમાં છે એવો બ્રામક ઉલ્લેખ કોઈ કોઈ વાર કરાયો છે (દા ત જુઓ ત્રીજી પરિશિષ્ટ પૃ ૪૪ ને

૧ પ્રથમ પ્રશ્ન એ ઉઠાવાયો છે કે જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે અને આગમ એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તો આત્મા અમૂર્ત હોવાથી એનો ગુણ જ્યારે અમૂર્ત મણાય તો આગમને અંગે પુરુષ જેવી મૂર્ત કલ્પના કેમ ?

૨ આ બાબત સૌથી પ્રથમ જોનારાર્થે શ્રીચિન્મયકસ્તૂરસૂરિજી તરફથી અને જે વર્ષ ઉપર સ્વયં મંથકારને મુખે જાણવા મળી છે

૩ આમાં વૃત્તિગત વિષય એવી રીતે રજૂ થયો છે કે જાણે એ મૂળગત હોય

૮૫) સરનચૂકયાં "મર્મપ્રાપ્તિ" નામ આપવા જેની બુદ્ધિ પશુ યથા છે. (૮૧)

ઉપલબ્ધ આગમો અદ્ભુતમાગદી (સ અર્વામાગદી) મા રચાયા હોય શુદ્ધ અને પૂરેપૂરી શાસ્ત્રીયતા જાળવના માટે એના નામો અદ્ભુતમાગદીમા અપાવા જોઈએ તેને બદલે આ પુસ્તકમા તેમજ "આગમ-પુરુષ" ની નવેસરથી યોગ્યચેત્રી પ્રતિકૃતિમા પશુ નામો સરકૃતમા અપાયા છે આથી સાચી શાસ્ત્રીયતા જાળવાઈ રહી નથી અને જૈન આગમોથી અપરિચિત જનોને નાહક ભ્રમનું કારણ પૂરું પડાયું છે.

એવા પશુ કેટલાંક વિધાનો કરાયા છે કે જે કોઈને આવેશ પૂરું જણાય એટલું જ નહિ પશુ અપ્રાસંગિક લાગે તો નવાઈ નહિ

કેટલાંક વિચારો બેરૂઝાયા છે તે સમુચિત સંકલ્પના માટેની પૂરી તૈયારી નહિ કરાઈ હશે એમ સૂચવે છે

આમ બિન બિન પ્રકારની જે ક્ષતિઓ આ પુસ્તકમા પ્રવેશી છે તે સહેલાઈથી દૂર થઈ શકે તેમ છે એટલે એ બાબત ઉપર હવે પછીના સરકરણમા પૂરતું ધ્યાન અપાતા અને જિજ્ઞાસાની તીવ્રતાની દ્યોતક જે કેટલીક બાબતો વિષે અમરમુખસાગરજીએ વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય બેઠ્યું છે (જુઓ પરિશિષ્ટનાં પૃ ૨૧, ૪૮, ૫૦ અને ૫૬) તેના સપ્રમાણ ઉત્તર મળી જતા આ પુસ્તકની આજે પશુ જે મહત્તા છે તેમા વૃદ્ધિ થશે

અતર્માં હું આ પુસ્તક જૈન સાહિત્યમા અબિનવ અને આવકાર દાયક ભાત પાડે છે એટલું સૂચવું છું અને સાથે સાથે જૈન શાસનની અને સાહિત્યની સમુચિત મેવા અમરમુખસાગરજી કરતા રહે અને એ દ્વારા એમના ધર્મ-પ્રપિતામહના સુગૃહીત નામ અને હૃદય ગમ ગમને દિપાવે એ અભિલાષા પ્રદર્શિત કરું છું

સાંકડીશેરી, ગોપીપુરા,
સુરત.
તા ૮-૮-૫૪

હીરાલાલ ર કાપડિયા

॥ श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथाय नमोनमः ॥

શ્રી આગમપુરુષનું રહસ્ય

સ સારમા હરેક આત્માઓ હરેક ભવમા યથોપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે સુખ-શાંતિના અનુભવ માટે મથામણી કરતા હોય છે, પણ યથોચિત મનધાયુ^૧ ફક્ત કોઈ જ નથી મેળવી શકતું, આ વાત સહુને ઓછાવત્તા પ્રમાણમા સ્વાનુભવસિદ્ધ છે.

આ વાતને વિચારક પુરુષો વિવેકપૂર્વક જ્યારે વિચારે છે, ત્યારે આમ થવામા સાધનોની કે સાધકની યોગ્યતાની ખામી નેટલી જવાબદાર નથી જણાતી તેના કરતા કરાતી પ્રવૃત્તિઓના લક્ષ્યની ચોક્કસાઈ કે સચ્ચાઈની ખામી વધારે પડતી જણાઈ આવે છે.

આ જ કારણથી જગતના સુક્ષ્મ વિચારક પુરુષો જગતના જીવ માત્રને પોતાની પ્રવૃત્તિઓનું અંતિમ પરિણામ સ્વહિતની સાધનારૂપે પરિણમે તેવા આદર્શ^૨ જીવનપંથની વ્યવસ્થા બતાવનારા લોકોત્તર તીર્થ^૩ કર પરમાત્મા પ્રતિ પોતાનો અતિશય કૃતજ્ઞતાભર્યો આદરભાવ વ્યક્ત કરી તેઓશ્રીની યોગ્ય ઉપાસના દ્વારા પોતાને કૃતાર્થ^૪ માનતા હોય છે.

પણ તે અલૌકિક-અદ્ભુત તીર્થંકર 'પરમાત્માની સાચી અને સંપૂર્ણ' ઓળખાણ જગતના પદાર્થોની રાગવૃત્તિમા ફસાયેલા પ્રાણીઓને હલંબ હોય છે, તેથી તે તે પરમકરુણાનિધિ સમર્થ શ્રુતજ્ઞાની ગણધરભગવંત આદિ સૂરિપુંગવોએ તીર્થંકર પરમાત્માએ નિર્દેશેલા ત્રિકાલાખાધિત ટકશાલી વચનોને સુવ્યવસ્થિતપણે ટકાવી રાખી વચનોની અવિસવાદિતાના આધારે પણ તે તરણુતારણુહાર તીર્થંકર પરમાત્માના અદ્ભુત વ્યક્તિત્વનો ચત્કિંચિત્ પણ પરિચય મેળવે અને પરિણામે પ્રબલ ગુણાનુરાગના સામર્થ્યને કેળવી પોતાના આત્મામા રહેલ અનંત જ્ઞાનાદિ ગુણોની સંપદાનું ભાન મેળવી શકવાની સુયોગ્ય વ્યવસ્થા કરેલ છે, તેથી જ કવિકુલશિરોમણિ અને શાસ્ત્રીયગહનભાવપૂર્ણ પૂજાઓના સમર્થ રચયિતા શ્રી વીરવિજયજી મહારાજશ્રી જણાવે છે કે—

“ વિષમકાલ જિનખિંબ જિનાગમ,
ભવિયાણુકું આધારા ..જિણુંદા તોરી૦ ”

આ ઉપરથી યથાસમયે વિવેકબુદ્ધિનો પ્રાદુર્ભાવ ન થવાના કારણે તીર્થંકર પરમાત્માના યથાર્થ સ્વરૂપને ઓળખી ન શકનારા ભવ્યાત્માઓના હિતાર્થે વીતરાગ પરમાત્માએ ભાખેલા સુંદર યથાર્થ તત્વોને વર્ણવનાર શ્રુતજ્ઞાનની અત્યાવશ્યકતા છે, માટે જ પરમપૂજ્ય, સુભગનામધેય, શાસ્ત્રતત્ત્વદર્શી, સમર્થ આચાર્યભગવંત શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મં૦ આદિ શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ આસન્નભવ્યના લક્ષણો સૂચવતા શાસ્ત્રો ઉપર અત્યદ્ભુત ગૌરવભર્યા બહુમાનને સુખ્યપણે વર્ણવ્યું છે.

આ બધું વિચારતા કલ્યાણસાધનાનાં પથે વિહરવા માટે મુમુક્ષુઓને શ્રુતજ્ઞાન-ભક્તિ કેળવવાની પ્રધાન આવશ્યકતા સમજાય છે, તે સૂચવવા-જણાવવા માટે પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ શાસ્ત્રોમા, ઐથોમા, સ્તુતિઓમા અને રતવનો વગેરેમા શ્રુત જ્ઞાનના અત્યદ્વલુત મહિમાને દર્શાવનારી વિવિધ લૌકિક ઉપમાઓ વર્ણવી છે, જેમાની એકેક ઉપમાનું ઊદાહરણી મનન કરતા તીર્થ કરપરમાત્માઓની લોકોત્તર ઉપકારિતા, જગત્માત્રને કલ્યાણપથે ચઢાવવાની તેઓની સહજસુભગ પ્રવૃત્તિ અને અત્યદ્વલુત અપૂર્વ આત્મશક્તિ આદિનું જ્ઞાન પૂર્વાચાર્યોએ ઊદા વિચારપૂર્વક મૂકેલા તે તે શબ્દોની ગહન ભાવભરી રચનામાંથી થઈ આવે છે

શ્રુતજ્ઞાનના મહિમાને લાક્ષણિક શૈલીમા સમજાવનારી આવી અત્યદ્વલુત ઉપમાઓ શાસ્ત્રો-ઐથો વગેરેમા ઘણી ઘણી છે, તેમાની થોડીક સામાન્ય ખ્યાલ આવી રહે તેટલા પૂરતી દિગ્દર્શન-રૂપે બતાવાય છે—

ક્રમાંક	ઉપમા	ઉપમાસ્થલ	સ્થલનિદેશ
૧	જેઠ મહિનાનો વરસાદ	કલાયતાપાર્દિત-	' નમોઽસ્તુ ચર્દ્દમાનાય૦ ' ની ત્રીજી ગાથા
૨	ચંદ્ર	ફલકનિર્મુક્તમુક્ત૦	' વિશાલલોચનદલ૦ ' ની ત્રીજી ગાથા
૩	યાન(વાહન)	નિષ્વાણમગ્ને૦	' કલાણકદ૦ ' સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા
૪	યાન(વાહન)	અજ્ઞાણસુતુલ્યલજે૦	' કલાણકદ૦ ' પાદપૂતિ સ્તુતિ-ની ત્રીજી ગાથા

क्रमांक	उपमा	उपमास्थल	स्थलनिर्देश
५	किशो	अज्ञानसमुक्खलणे०	'कल्लणकद०' पादपूर्ति' स्तुतिनी त्रीञ् गाथा
६	समुद्र	बोधागाध०	'संसारदावानल०' नी त्रीञ् गाथा
७	समुद्र	नानारत्ने सुभग०	'ससारदावा०' नी पादपूर्ति' स्तुतिनी त्रीञ् गाथा
८	दीपक	अर्हद्वक्त्रप्रसूत०	'स्नातस्याप्रतिमस्य०' नी त्रीञ् गाथा
९	६१२	" "	" " " "
१०	वहाधु	अथयत्तु भविकाना०	'सकलकुशलवलि०'नी पादपूर्ति' स्तुतिनी त्रीञ् गाथा
११	अगा नदी	श्रीषात्रुभयतीर्थ०	'पंचतीर्थी स्तुति' (स रक्त)नी त्रीञ् गाथा
११	वृक्ष	विपुलकुशलमाला०	'श्रीसिद्धचक्रस्तुति' (स रक्त)नी त्रीञ् गाथा
१२	अमृतकुंड	पीत्वा नानाविधार्था- मृत०	ज्ञानपंचमीस्तुति (स रक्त)नी त्रीञ् गाथा
१३	अक्षु	न देव नादेव०	सिद्धरप्रकर० श्लो६ १७
१४	यिताभक्षि- रत्न	स्फूर्जद्भक्तिनर्त०	स्नातस्या०नी पादपूर्ति' स्तुतिनी त्रीञ् गाथा
१५	सिंह	" " "	" " " "
१६	सुय	" " "	" " " "
१७	नदी	कनकसमवारीर०	श्रीमहावीरप्रभुस्तुतिनी त्रीञ् गाथा
१८	अमृत	ज्ञात्वा प्रश्न तदर्थ०	श्रीसिद्धयुक् स्तुतिनी त्रीञ् गाथा
१९	वृक्ष	शिवेय शस्त्रकेतु०	ज्ञानपंचमी पादपूर्ति' स्तुतिनी त्रीञ् गाथा

ક્રમાંક	ઉપમા	ઉપમાસ્થલ	સ્થલનિર્દેશ
૨૦	-હાથી	સ્મરત વિગતમુદ્રે	પૂ શોભન મુનિકૃત શ્રી કૃત્યુ- નાથ પ્રભુ સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા
૨૧	સમુદ્ર	ગર્ભે જન્મતિ દીક્ષાર્થા	સાધારણ બિનસ્તુતિ (સ રકૃત) ની ત્રીજી ગાથા
૨૨	અગ્નિ	યદ્ દોષદારુદહનેષુ	આ શ્રીબરપભદ્રસંરિકૃત શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા
૨૩	જ્યોત્સ્ના	સદ્ગોચમાનમતિ યા	૫ શ્રીમેરુવિજયપણ ગણિવર- કૃત શ્રીમદ્ભિન્ન સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા
૨૪	મહાદેવ	દુર્વાન્તવાદિક્રમત	૫ શ્રીમેરુવિજયપણ ગણિવર- કૃત શ્રીમુનિસુવ્રતપ્રભુની સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા
૨૫	બગીચો	આમ્તિચ્છિદ્ર	પૂ શ્રીશોભનમુનિકૃત શ્રીપદ્મ- પ્રભુની સ્તુતિની ત્રીજી ગાથા

આ પ્રમાણે કેટલીક ઉપમાઓ સ્તુતિસાહિત્યમાથી તારવી
કાઢી છે.

આ ઉપરાંત ઘણાંક શ્રેયો, સૂત્રો અને આગમોમા
શ્રુતજ્ઞાનને વિવિધ મહત્વની ઉપમાઓવડે બિરહાંબુ છે, તે
બધી ઉપમાઓમા પિટક અને પુલ્કની ઉપમા મુખ્યપણે
સમજવા જેવી છે, તેના થોડા ઉદ્દેગો નીચે મુજબ છે.

---

* તે બધી ઉપમાઓની વિસ્તૃત યાદી સ્થલસ ક્રમાંકે કારણે અહીં
આપી નથી, બાકી વિવેકપ્રુદ્ધિપૂર્વક તે બધી ઉપમાઓનું પરિશીલન
કરાય તો જરૂર મુતજ્ઞાનની અભૌતિક મહિમાની ગ્રાપ્તી થાય અને જીવન
ધન્ય-સુખમ્મ બને

- ૧ " નમો તેર્ષિ સ્વયાસમણાણ જેર્હિ હમ વાહ્ય દુવાલસંગ ગણિપિટ્થગ મગવત "—શ્રી પાક્ષિકસૂત્ર મૂલ (ચરમ આલાપક)
- ૨ " દુવાલસંગ ગણિપિટ્થગ "—શ્રી નદીસૂત્ર—સૂ. ૪૦
- ૩ ' દુવાલસંગે ગણિપિટ્થગે "—શ્રી સમવાયાગ સૂત્ર—સૂ. ૧૩૬
- ૪ " ગણિપિટ્થગસમત્તવારિણો "—શ્રી દશાશ્રુતસ્કંધ—શ્રી પદ્યુપણ્ણા તે કંપાખ્ય અધ્ય. ૮ સૂ. ૪
- ૫ " દ્વાવશાક્કં ગણિપિટ્થકમ્ "—શ્રી અર્હુતઅવચનસારસ અર્હુ (શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર) અધ્યાય ૧, સૂ. ૨૦ની શ્રી સિદ્ધસેનગણ્ણીય વૃત્તિ પા ૮૬, પ ૧૭ અને ૨૭

ઉપરના શાસ્ત્રપાઠોમા જણાવાયેલી પિટકની ઉપમાના ભાવાર્થનું વિવરણ કરતા તે તે ટીકાકાર મહર્ષિઓ જે જણાવે છે તે બધા ઉપરથી એમ સમજાય છે કે—પિટક શબ્દનો અર્થ ' રત્ન રાખવાનું પાત્ર ' થાય છે, તેથી જેમ ઝવેરીઓ રત્નની દાખડી કે પેટીને જીવસટોસટ સાચવી રાખે છે, અને ઝવેરીઓની આખરું કે વ્યવહારનો આધાર પણ દેખાવમા નાની પણ મહામૂલા રત્નોની તે નાની દાખડી ઉપર હોય છે, તેમ અનેક બબ્બાત્માઓના તરણુતારણુહાર શ્રી જૈનશાસનની પ્રાણપ્રતિષ્ઠાનો આધાર પણ શબ્દ કે ગ્રંથથી નાના દેખાતા પણ કેવલી ભગવતોએ ભાખેલા મહામૂલા શ્રુતજ્ઞાન ઉપર જ હોય છે અર્થાત્ આચાર્યભગવતો આદિને પ્રાણના ભોગે પણ રક્ષણ કરવા લાયક શ્રુતજ્ઞાનની હોઠોત્તર મહત્તા પિટક શબ્દથી જ્ઞાનીઓએ સૂચવી છે.

એટલે બીજી બધી ઉપમા કરતા પિટકની ઉપમા શ્રુતજ્ઞાનની અલૌકિક મહત્તા સમજાવી બબ્બાત્માઓના હિતની સાધના કરવાની શક્યતા વધુ સૂચવે છે

આ કારણથી જ આગમોમાં કે પ્રાચીન ગ્રંથોમાં ગણિપિટક શબ્દ શ્રુતજ્ઞાનના પરિચય માટે વિશાળ પ્રમાણમાં વપરાયો છે.

આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનને પુરુષની ઉપમા પણ આગમોમાં ઘણું સ્થાને આપવામાં આવી છે, જેમાંના થોડાક ઉદરણો નીચે મુજબ છે.

૧ “ અંગપવિટું ૧૧ અંગપવિટું ૧૪ ”

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૩૮

૨ “ દુવાલસંગં ગણિપિટ્તમ ” શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૦

૩ “ દ્વૈદ્ય દુવાલસંગં ગણિપિટ્તમં ચિત્તિનયદ્વયાય સાદ્યં સપ-
અવસિજ ”

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૩

૪ “ ‘દ્વાદશાંગ’ શ્રુતપરમપુરુષોત્તમસ્યાજ્ઞાનિ દ્વાદશાજ્ઞાનિ દ્વાદશ અજ્ઞાનિ
આચારાદીનિ ચસ્મિન્સ્તત્ દ્વાદશાંગમ્ ”

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૦ ની શ્રી હારિભદ્રીયવૃત્તિ પત્ર-૭૮

૫ “ અંગપવિટું ” દ્વિર ચ ” શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૪

૬ “ પાદયુગ જઘોરુ ગાતદુગદં તુ દો ચ બાહુ ચ । ગીવા સિરં ચ પુરિસો
વારસઅંગો સુતવિસિદ્ધો । દ્વૈતસ્વ સુત્તપુરિસસ્વ જ સુત અંગમાવભાગ-
ઠિત ત અંગપવિટ્ત મજ્જતિ, જ પુનઃ એતસ્વેવ સુત્તપુરિસસ્વ બહરેગે ઠિત
ત અંગમાહિરતિ મજ્જતિ ॥ ”

—શ્રી નદીસૂત્ર ૪૩ ની ચૂર્ણિ પત્ર ૪૭

૭ “ તત્ર-’ પાદયુગ જઘોરુ ગાતદુગદં તુ દો ચ બાહુઓ । ગીવા સિરં ચ
પુરિસો વારસઅંગો સુતવિસિદ્ધો ” શ્રુતપુરુષસ્યાજ્ઞેષુ પ્રવિષ્ટમજ્જમાવબ્યવ-
સ્થિતમિત્યર્થ ।

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૩ ની શ્રી હારિભદ્રીય વૃત્તિ

૮ “ દ્વૈદ્યં દુવાલસંગં ગણિપિટ્તમં ચોદસપુત્રિવિસ્વ સમ્મસુજ ”

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૧

- ૧ " નમો વૈશ્ણિ સ્વમાસમણાણ જેહિ હમ વાહ્ય દુવાલસગ ગણિપિટ્ઠગ મગવત "—શ્રી પાશ્વિકસૂત્ર મૂલ (ચરમ આલાપક)
- ૨ " દુવાલસગ ગણિપિટ્ઠગ "—શ્રી નદીસૂત્ર—સૂ. ૪૦
- ૩ ' દુવાલસગે ગણિપિટ્ઠગે "—શ્રી સમવાયાગ સૂત્ર—સૂ. ૧૩૬
- ૪ " ગણિપિટ્ઠગસમત્તધારિણો "—શ્રી દશાશ્રુતસ્કંધ—શ્રી પર્યુષણા તે કલ્પાખ્ય અધ્ય. ૮ સૂ. ૪
- ૫ " દ્વાદશાક્ષં ગણિપિટ્ઠકમ્ "—શ્રી અર્હતપ્રવચનસારસત્રહ (શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર) અધ્યાય ૧, સૂ. ૨૦ની શ્રી સિદ્ધસેનગણીય વૃત્તિ પા ૮૯, પ ૧૭ અને ૨૭

ઉપરના શાસ્ત્રપાઠોમા જણાવાયેલી પિટ્ઠકની ઉપમાના ભાવાર્થનું વિવરણ કરતા તે તે ટીકાકાર મહર્ષિઓ જે જણાવે છે તે બધા ઉપરથી એમ સમજાય છે કે—પિટ્ઠક શબ્દનો અર્થ ' રત્ન રાખવાનું પાત્ર ' થાય છે, તેથી જેમ ઝવેરીઓ રત્નની દાબડી કે પેટીને જીવસટોસટ સાચવી રાખે છે, અને ઝવેરીઓની આખરું કે વ્યવહારનો આધાર પણ દેખાવમા નાની પણ મહામૂલા રત્નોની તે નાની દાબડી ઉપર હોય છે, તેમ અનેક ભગવાત્માઓના તરણુતારણુહાર શ્રી જૈનશાસનની પ્રાણપ્રતિષ્ઠાનો આધાર પણ શબ્દ કે ગ્રંથથી નાના દેખાતા પણ કેવલી ભગવતોએ ભાખેલા મહામૂલા શ્રુતજ્ઞાન ઉપર જ હોય છે અર્થાત્ આચાર્યભગવતો આદિને પ્રાણના ભોગે પણ રક્ષણ કરવા લાયક શ્રુતજ્ઞાનની દોઢાત્તર મહત્તા પિટ્ઠક શબ્દથી જ્ઞાનીઓએ સૂચવી છે.

એટલે બીજી બધી ઉપમા કરતા પિટ્ઠકની ઉપમા શ્રુતજ્ઞાનની અલૌકિક મહત્તા સમજાવી ભગવાત્માઓના હિતની સાધના કરવાની શક્યતા વધુ સૂચવે છે

આ ઠારણથી જ આગમોમા કે પ્રાચીન ગ્રંથોમાં ગણિપિટક શબ્દ શ્રુતજ્ઞાનના પરિચય માટે વિશાળ પ્રમાણમાં વપરાયો છે.

આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનને પુરુષની ઉપમા પણ આગમોમાં ઘણે સ્થાને આપવામાં આવી છે, જેમાના થોડાક ઉદાહરણો નીચે મુજબ છે.

૧ " અંગપવિટ્ ૧૧ અણંગપવિટ્ ૧૪ "

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૩૮

૨ " દુવાલસંગં ગણિપિટગ " શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૦

૩ " દ્વેષેદ્યં દુવાલસંગં ગણિપિટગ કુચ્છિત્તિનયદ્વ્યાપ સાદ્યં સપ-
અવસિઅ "

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૩

૪ " 'દ્વાદશાજ્ઞ' શ્રુતપરમપુરુષોત્તમસ્યાજ્ઞાનિ દ્વાજ્ઞાનિ દ્વાદશ અજ્ઞાનિ
જાત્રારાદીનિ યસ્મિન્સત્ દ્વાદશાજ્ઞમ્ "

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૦ ની શ્રી હારિભદ્રીપદ્ધતિ ૫૩-૭૮

૫ " અગપવિટ્ અંગવાહિર ચ " શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૪

૬ " પાદયુગ જઘોરુ ગાતદુગદ વુ દો ય વાહુ ય । ગીવા સિર વ પુરિસો
વારસઅંગો સુતવિસિટ્થો । દ્વેષેતસ્સ સુત્તપુરિસસ્સ જ સુત અગમાવમાગ-
ઠિત ત અગપવિટ્ મણ્ણતિ, જ પુણ એતસ્સેવ સુત્તપુરિસસ્સ વહરેને ઠિત
ત અગવાહિરતિ મણ્ણતિ ॥ "

—શ્રી નદીસૂત્ર ૪૩ ની ચૂર્ણિ ૫૩ ૪૭.

૭ " તત્ર—' પાદયુગ જઘોરુ ગાતદુગદ વુ દો ય વાહુઓ । ગીવા સિરં વ
પુરિસો વારસઅંગો સુયવિસિટ્થો " શ્રુતપુરુષસ્યાજ્ઞેષુ પ્રવિષ્ટમજ્ઞમાવવ્યવ-
સ્થિતમિત્યર્થ ।

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૩ ની શ્રી હારિભદ્રીય વૃત્તિ

૮ " દ્વેષેઽ દુવાલસંગં ગણિપિટગ એદસપુગ્ગિસ્સ સમ્મસુઅ "

—શ્રી નદીસૂત્ર સૂ. ૪૧

९. “ ‘द्वादशाङ्ग’-श्रुतरूपस्य परमपुरुषस्याङ्गानीवाङ्गानि द्वाद-
शाङ्गानि आचारादीनि यस्मिन् तद् द्वादशाङ्गम् ”

—श्री १८१ सूत्र सू० ४१ नी भलपगिरीयवृत्ति पा १८३

✓ १० “ तत्राङ्गप्रविष्टमिति-इह पुरुषस्य द्वादशाङ्गानि भवति, तद्यथा-द्वौ
पादौ, द्वे जघे, द्वे उरुणि, द्वे गात्रादौ, द्वौ बाहू, प्रीवा, शिरश्च, एवं श्रुत-
रूपस्यापि परमपुरुषस्याचारादीनि द्वादशाङ्गानि क्रमेण वेदितव्यानि,
तथा चोक्त-‘ पायदुग जघोरु गायदुगद्ध तु दो य बाहू य । गीवा सिर च
पुरिसो चारसअंगो सुयविसिद्धो ॥ ’ श्रुतपुरुषस्याङ्गेषु प्रविष्टमङ्गप्रवि-
ष्टम्, अङ्गभावेन व्यवस्थितमित्यर्थ, यत्पुनरेतस्यैव द्वादशाङ्गात्मकस्य श्रुत-
पुरुषस्य व्यतिरेकेण स्थितमङ्गबाह्यत्वेन व्यवस्थित तदनङ्गप्रविष्टम् ॥ ”

—श्री १८१ सूत्र सू० ४४ नी श्रीभलपगिरीयवृत्ति पत्र २०३

११ “ किं अंगप्रविष्टस्स उद्देशो समुद्देशो अणुणा अणुभोगो य
पवतइ ? किं अंगबाहिरस्स उद्देशो ”

—श्री अनुयोगसूत्र सू० ३

१२ “ तत्राङ्गेषु प्रविष्टम्-अन्तर्गतमङ्गप्रविष्टं श्रुतम् आचारादि, तद्बाह्य
तु उत्तराध्ययनादि ”

—श्री अनुयोग६१२ सूत्र सू० ३ नी भलपगिरीयवृत्ति पा ६

१३ “ दुवालसंगं गणिपिढग ” —श्री अनुयोग६१२ सूत्र सू० ४२

१४ “ ‘द्वादशाङ्ग श्रुत’ परमपुरुषस्याङ्गानीवाङ्गानि द्वादश अङ्गानि
आचारादीनि यत्र तद् द्वादशाङ्गम् । ”

—श्री अनुयोग६१२ सूत्र सू० ४२ नी भलपगिरीयवृत्ति पा ३८

१५ “ स्थानं च तत्प्रवचनपुरुषस्य क्षायोपशमिकभावरूपस्याङ्गमिवाङ्ग
चेति । ” —श्री स्थानागसूत्रनी श्री अत्रयदेवसूरीय वृत्ति पत्र ३

१६ “ सुमणाणे दुविहे पणत्ते तजहा-अंगप्रविष्टे चैव अंगबाहिरे चैव ”

—श्री स्थानागसूत्र अध्या २, छ १, सू ७१

१७ ' प्रवचनपुरुषस्याङ्गानीवाङ्गानि, तेषु प्रविष्टं, तदभ्यन्तरं तत्स्वरूपमित्यर्थः । '

—श्री रथानाङ्गसूत्र, अध्या २, उ १, सू ७१ नी
श्री अणयदेवसूरीय वृत्ति पत्र-५१

१८ " समवयन्ति वा समवतरन्ति समिलन्ति नानाविधा आत्मादयो भावा अभिधेयतया यस्मिन्मसौ समवाय इति, स च प्रवचनपुरुषस्याङ्गमिति समवायाङ्गम् । "

—श्रीमभवायाग सूत्र-श्री अणयदेवसूरीय वृत्ति पत्र-३

१९ " दुवालसंगे गणिपिङ्गे "

—श्री समवायागसूत्र-सू १

२० " दुवालसंगे गणिपिङ्गे "

—श्री समवायागसूत्र-सू. १३६

२१ " तत्र श्रुतपरमपुरुषस्याङ्गानीवाङ्गानि द्वादशाङ्गानि आचारादीनि यस्मिन्स्तत् द्वादशाङ्गम् "

—श्री समवायागसूत्र सू १३६ नी श्री अणयदेवसूरीयवृत्ति पत्र १०७

२२ " सुअंगेइ "

—श्री समवायागसूत्र, सू १५६

२३ तथा श्रुताङ्गमिति वा, श्रुतस्य प्रवचनस्य पुरुषरूपस्याङ्गं अवयव इति कृत्वा "

—श्री समवायागसूत्र-सू १५६ नी श्री अणयदेवसूरीयवृत्ति-पत्र १५६

२४ " दुवालसंग गणिपिङ्ग "

—श्री भगवतीसूत्र-सू ६८३

२५ " अंगबाहिर कालिज० अंगबाहिर उकालिज० "

—श्री पाक्षिकसूत्र-उपाख्यआलापक६५

२६ " दुवालसंग गणिपिङ्ग "

—श्री पाक्षिकसूत्र अरम्भ आलापक

૨૭ “ તદ્ દિવિધમક્કવાહ્યમક્કપ્રવિષ્ટં ચ ”

— શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સૂ. ૨૦ નુ સ્વોપદ્ય બાળ્ય

૨૮ “ અજ્ઞાનિ અવયવા આચારાદયસ્તેભ્યો વાહ્યમિતિ અક્કવાહ્યમ્, અજ્ઞ-
વાચારાદિષુ પ્રવિષ્ટમ્-અન્તર્ગતમ્ અક્કપ્રવિષ્ટમ્ ”

— શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સૂ. ૨૦ ની શ્રી સિદ્ધસેનગણીયવૃત્તિ પા ૯૦

૨૨ આર્હતી વાક્-દ્વાદશાંગ્લં ગણિપિટકમ્ ”

— કલિકાલસર્વજ્ઞાયાયં શ્રીહેમચદ્રસૂરીશ્વરકૃત

શ્રા ૭ દોનુશાસનના મગલશ્લોકની વૃત્તિ પા ૧

ઉપરના શાસ્ત્રપાઠો ઉપરથી એમ સમજાય છે કે-પરમ તારક જ્ઞાનીભગવ તોએ કલેશદાયી વિષમ કર્મોની ઉપાધિમા ફસા-
યેલ સંસારના મોહમૂઢ પ્રાણીઓને સાચા સુખશાંતિના માર્ગે
લાવવા માટે નિતાન્ત હિતકર શ્રુતજ્ઞાનને પુરુષની ઉપમા આપી
અલૌકિક નિષ્કારણ વાતસલ્યભર્યો કરુણાભાવ દર્શાવ્યો છે, કેમકે
ચાર ગતિ-ચોરાશી લાખ જીવયોનિરૂપ આ સંસારરૂપી મહાન્
જગલ્લમા સુખશાંતિ મેળવવાના ધંરાદે આમતેમ આથડતા
મોહમૂઢ પ્રાણીઓ જાણ્યે-અજાણ્યે અનાદિકાલના સંસ્કારોને
આધીન બની સુખપ્રાપ્તિ માટે કરાતા પોતાના પ્રયત્નોથી નાના-
વિધ દુષ્ટોની ગહન ગૂચમા અટવાઈ જાય છે. તેમા વળી
વસ્તુસ્વરૂપના યથાર્થ વિચાર માટે જોઈતી જ્ઞાનચક્ષુનો અભાવ,
વિવિધ પૌદ્ગલિક પદાર્થોની વાસનામાથી જન્મતી મોહવિકલતા
અને યોગ્ય સદ્ગુરુના માર્ગદર્શનનો વિરહ સંસારના પ્રાણીઓ-
ની ભવઅટવીમા વધુ અથડામણુ જીલી કરે છે. આ બધી
સ્થિતિમા માર્ગદર્શન-ભોમિયાની ખરી મહત્તા હોય છે, કેમકે
તે પ્રવાસીને યોગ્ય માર્ગે વાળી ધંદ સ્થલની નજીકમા લઈ જાય

છે, આધર્મો, વિકળ કે રસ્તાનો અગત્ય પણ પ્રવાસી લોભિયાની મદદથી ઇષ્ઠસ્થાને સુખપૂર્વક પહોંચે છે

આ રીતે શ્રુતજ્ઞાન પણ ભવવનમા અથડાતા સંસારી પ્રાણીઓને વ્યવસ્થિત માર્ગનું જ્ઞાન પણ મેળવવાના સંભોગો ન મેળવ્યા હોય તેવી સ્થિતિમાંથી ઉગારી લઈ ધીમે ધીમે અનંતસુખના ધામ તે સમા મુક્તિ સુધી સુખપૂર્વક પહોંચાડી દે છે

આ હિસાબે જ આગમોમા-સૂત્રોમા કે શ્રેયોમા દ્વાદશાંગ પદ્ધતી શ્રુતજ્ઞાનને સંબોધીને ગર્ભિત રીતે પુરુષની ઉપમા સૂચવી છે, કારણ કે વિશેષણ અને વિશેષ્ય બંને સાપેક્ષ હોય છે તેમા પણ વિશેષણની વિશેષ્ય-સાપેક્ષતા વધુ હોય છે, એટલે અક્ષ વિશેષણ જ અક્ષી-પુરુષનું આર્થિક જ્ઞાન કરાવે છે.

વળી પહેલા નદી, સમુદ્ર, વહાણ, મેઘ, વરસાદ, સૂર્ય, દીવો વગેરે શ્રુતજ્ઞાનની જે ઉપમાઓ વર્ણવી તે બધા કરતા શ્રુતજ્ઞાનને પુરુષની ઉપમા વધુ સગત, મહત્વની અને મુખ્ય જણાય છે, કારણ કે ખીણ બધી ઉપમાઓ શ્રુતજ્ઞાનના એકેક શુભ અશને મુખ્ય કરી પોતાનો અભિમત અર્થ દર્શાવે છે, જ્યારે પુરુષની ઉપમા તો શ્રુતજ્ઞાનની સર્વાંગીણ મહત્તા ખરેખરા સ્વરૂપમા દર્શાવે છે, કેમ કે-‘ચઉ મુંગા શ્રુત એક છે, સ્વ પરત્રકાશક બાણુ રે’ વગેરે વચનોથી પાચે જ્ઞાનમા શ્રુતજ્ઞાનની જે પવિત્ર મહત્તા દર્શાવી છે, તે પુરુષની ઉપમાથી સર્વથા અભિવ્યક્ત થાય છે, અન્ય જ્ઞાનો કરતા શ્રુતજ્ઞાનની વિશિષ્ટ મહત્તા અનેક બોધાત્માઓને કલ્યાણકર માર્ગે ચઢાવવાના કારણે જ છે, તેમજ શાસનની સ્થાપના, સંરક્ષણ, વૃદ્ધિ

વગેરે પણ શ્રુતજ્ઞાનના આધારે થતી હોવાથી ભોમિયાની જેમ ભવવનમાથી યોગક્ષેમની સફલ સાધનાપૂર્વક ભવ્યાત્માઓને એકાત ઉપકાર અન્ય જ્ઞાનો કરતાં શ્રુતજ્ઞાન વધુ પ્રમાણમાં કરી શકે છે.

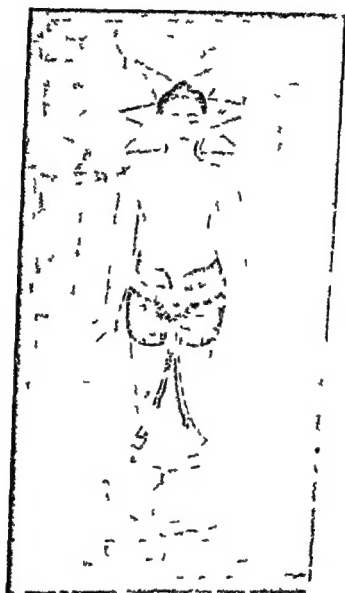
આ દૃષ્ટિથી પુરુષની ઉપમા વધુ વ્યાપક, વિશાલ અર્થને સમજાવનારી અને મહત્વની હોવાથી હુ પમારતિમિરતરણિ પૂ૦ શ્રી ચૂર્ણિકાર ભગવંત શ્રી જિનદાસગણીમહત્તર મહારાજાએ શ્રી નંદીસૂત્રની ચૂર્ણિ(સૂ ૪૩)મા શ્રુતજ્ઞાનની પુરુષની ઉપમાને યથાર્થ રીતે વિશદ કરતા મહત્વની એક ગાથા નિર્દેશી છે.

પૂ૦ શ્રી ચૂર્ણિકાર મહારાજાને *પોતાના સમયના બુદ્ધિવૈભવ આદિને વિચારતા શ્રુતજ્ઞાનને અપાતી પુરુષની ઉપમાના વર્ણન માટે એક ગાથા પર્યાપ્ત જણાઈ હશે, પરંતુ પુરુષની ઉપમા પાછળ રહેલ મહત્વના હેતુઓને પ્રતિપાદિત કરનાર શુરુગમ કે સંપ્રદાયની પરંપરા લગભગ વિવિધિયમ થઈ જવાના પરિણામે વર્તમાનકાલના જિજ્ઞાસુ આરાધક અને મુમુક્ષુ ભવ્યાત્માઓ માટે તે ગાથા મેલથી રંગદોળાએલ અણુમેલ હીરાની જેમ (અન્ય ગાથાઓની જેમ) સામાન્ય કક્ષામાં રહી જવા પામેલ અને આગમોના પઠન-પાઠનમાં પ્રવર્તતા મહાનુભાવોમાંથી વિરલા પુણ્યાત્માઓ જ તે ગાથાના સાચા રહસ્યને જાણી શકતા હતા.

---

* પૂ૦ શ્રી ચૂર્ણિકાર મહારાજાએ શક સ ૫૬૮ (વિ સ ૭૪૩)મા શ્રી નંદીસૂત્ર ચૂર્ણિની રચના કરેલ છે, ચૂર્ણિના અત્તમાગે આવેલો ઉલ્લેખ આ વાતને સમર્થન આપે છે

આગમજ્યોતિર્ધરિ ધ્યાનસ્થ રવ પૂ
આગમોદ્ધારકદેવશ્રીની શાસ્ત્રાનુ
સારિ પ્રતિભાભાથી પહેલ-
વહેલો સમયેલ

શ્રી આગમ પુરૂષ
(અથવા શ્રીવર્ધમાન જૈન આગમ મંદિર,
પાલીતાણા)

પણ શાસનના પુણ્યપ્રતાપે વીસમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં જૈનશાસનરૂપ ગગનમંડલે અજોડ પ્રતાપી શ્રુતજ્ઞાનનો ઝળહળતો એક સૂર્ય ચમકી ઉઠે છે

જેઓએ પૂર્વજવમા સુંદર રીતે આરાધેલ શ્રુતજ્ઞાનના પરિણામે મેળવેલ સુંદર શાસ્ત્રીય ક્ષયોપશમબદ્ધે સહુ પુણ્યાત્માઓને યોગ્યતા અને અધિકાર મુજબ એકસરખી રીતે લાભ ઉઠાવી શકાય તેવી વહેતી પવિત્ર શ્રુતજ્ઞાનગંગાને (કે જે કેટલાક સ્વાર્થલોભુપ અજ્ઞાન માનવીઓના કબજામાં કબાટો-પેટીઓ-પટારાઓ અને ભડકીયાઓના નિયંત્રણમાં તારાચક્ર સાકળચંદ્ર હસ્તક થોડાક અરસાથી રહેવા પામેલ) એકલે હાથે, એકધારી ખંત, સતત પરિશ્રમ અને જાતમહેનતથી પ્રત્યેક પંક્તિ અને અક્ષરોની શુદ્ધિ બળવવાપૂર્વક આરાધકોની યોગ્યતા મુજબ લાભ મળી રહે તે રીતે આગમોનું મુદ્રણ કરાવી પુનઃ અરખ-લિત ધારાએ વહેતી કરી. વળી જેઓ આગમના પ્રત્યેક અક્ષર અને પદ ઉપર શાસ્ત્રીય દલીલો-યુક્તિઓ વગેરેનું વિશાલ વિવેચન મહિનાઓ સુધી કરી શાસ્ત્રોમાં ઠેર ઠેર આવતી સૂત્રના પ્રત્યેક અક્ષરના અનંત અર્થ હોવાની વાતને હીવા જેવી સ્પષ્ટ કરી બતાવતા હતા

તે મુગ્ધહિતનામધેય, આગમહિવાકર, આગમોદ્ધારક પૂ. આ. શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મ. શ્રીએ શાસ્ત્રીય જોડા મંથનના પરિણામે પાલીતાણા શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમમંદિરની મહામાગલિક પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે પ્રખ્યાત ચિત્રકાર જયંતી ઝવેરી પાસે ૩૫×૬ ફુટના ટી બોર્ડ ઉપર શ્રી નંદીસૂત્રની ચૂર્ણિની

તે ગાથાને મૂર્તિ સ્વરૂપ અપાવ્યું, અને એ રીતે વર્ષોથી અણ-
ઉકેલાએલી, ગહન અર્થથી ભરપૂર અને પવિત્રતમ શ્રુતજ્ઞાનની
અનેરી મહત્તા સૂચવનારી ગાથા છેવટે એક સમર્થ આગમધર
મહાપુરુષના હાથે ઉકેલાઈ, અને આખાલગોપાલ સહેલાઈથી
સમજી શકે તે રીતે તેમાંથી આગમપુરુષની ઉપમા રેખાઓ
અને વિવિધ રંગોના મિશ્રણથી મૂર્તિ થવા પામી

ત્યારબાદ સુરત શ્રીવર્ધમાન જૈન તામ્રપત્ર આગમ
મંદિરના ભૂમિગૃહમાં શ્રીસહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાથની સામે
છ છેદસૂત્રોના તામ્રપત્રોવાળી ' ઉત્કૃષ્ટ-શ્રુતમંદિર ' નામની
ચોરડીમાં ભીંત ઉપર પાંચ હજારના ખર્ચે અનેક સુધારાવધારા
સાથે પૂ. આગમોદ્ધારકદેવશ્રીની સંપૂર્ણ દેખરેખ તળે
આગમપુરુષનું સુંદર ભિત્તિચિત્ર તૈયાર થયું.

વળી વિ સં. ૨૦૦૯નું ચાતુર્માસ શ્રી આદીશ્વર જૈન
ધર્મશાલા(પાયધુની)માં પૂ. મુનિ શ્રી ધર્મસાગરજી મ.
ગણિવરશ્રીનું ઠા ૮ સાથે થયું તેમાં પૂ ગણિવર્ય શ્રી
ધર્મસાગરજી મના ઉપદેશથી અને શ્રી ગોડીજી જૈન મિત્ર
મંડલની પ્રેરણાથી શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના દેરાસરે ૪૫
આગમનો તપ ૨૨૫ લાઈ-ખંડોનોએ કર્યો, તે વખતે સહુને ૪૫
આગમોમાંથી રોજ એકેક આગમનું રહસ્ય સમજાવતા પૂ.
આગમોદ્ધારકદેવશ્રીએ શાસ્ત્રાનુસારી સ્વપ્રતિભાબલે તૈયાર
કરેલ શ્રી આગમપુરુષનો પરિચય કરાવવો ઉચિત લાગવાથી
પ્રખ્યાત ચિત્રકાર શ્રી ગોકુલદાસ કાપડીઆની કળાપૂર્ણ